

Beslenme, Kimlik ve Erkeklik: Et Yemenin Sosyolojisi

Mehmet Can Çarpar¹

Öz

Biyolojik bir ihtiyaç olan beslenme, toplumsal cinsiyet başta olmak üzere pek çok kesimi ve eşitsizliği içeren kültürel bir pratiktir. Toplumsal cinsiyete dayalı beslenme eşitsizliklerinin en çok görüldüğü pratiklerden biri de et yemektir. Nitekim et yemek geçmişten bugüne birçok kültürde geleneksel olarak bir erkeklik edimi olagelmış ve avcılık, saldırganlık, güçlülük, doğa üzerinde tahakküm kurma gibi erkeklige atfedilen birtakım özellikler ile ilişkilendirilmiştir. Buna karşılık sebze, meyve ve tahıllar erkek egemen toplumda kadınlara atfedilen özellikler temelinde kadınsı olarak cinsiyetlendirilmişlerdir. Bu noktadan hareketle bu çalışmanın amacı pek çok kültürde ataerkil bir simge olarak inşa edilen etin erkeklik kimliği ile ilişkisini, Eskişehir’de spor geçmişine olan bir grup erkeğin beslenme deneyimleri üzerinden analiz etmektir. Nitel yöntemin benimsendiği bu araştırma, 2019 yılında fenomenolojik desende yürütülmüş bir saha çalışmasına dayanmaktadır. Veriler belirli spor dallarıyla ilgilenen 14 erkekten yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular, bazı erkekler açısından et yemenin bir erkeklik performansı olarak icra edildiğini, bitkisel beslenmenin kadınsı olarak algılandığını ve et yemeyen erkeklerin ataerkil ve cinsiyetçi vurgularla dışlandıklarını göstermektedir. Bununla birlikte araştırma sonucunda ulaşılan bir diğer bulgu ise mangal yapmanın, özellikle de ataerkil erkeklikler için homososyal bir erkeklik birlikteliğine işaret ettiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji • Erkeklik • Beslenme • Et yeme • Toplumsal cinsiyet

Nutrition, Identity and Masculinity: The Sociology of Meat Eating

Abstract

The biological need for nutrition is also a cultural practice involving many convergences and inequalities, especially with regard to gender. One of the most common practices of gender-based nutritional inequalities is meat eating. Indeed, meat eating has traditionally been a masculine practice in many cultures from past to present and is associated with a number of characteristics attributed to masculinity such as hunting, aggression, strength, and domination over nature. Vegetables, fruits, and grains, on the other hand, have been engendered as feminine by referring to the characteristics of gathering, submission, and sensuality that patriarchal societies attribute to women. This study aims to examine from the perspective of male athletes the relationship the masculine identity has with meat eating, which many cultures have socially constructed as a patriarchal symbol. The study was conducted in 2019 using the qualitative method and phenomenological design. Data have been collected from semi-structured interviews held with 14 men who play various sports and live in Eskişehir. The findings indicate some men to eat meat as a reproduction of masculinity and veganism/vegetarianism to be perceived as feminine; therefore, men who do not eat meat are excluded from patriarchal and sexist emphases. Moreover, another finding of the study reveals that barbecuing reproduces hegemonic masculinity as a homo-social association.

Keywords: Sociology • Masculinity • Nutrition • Meat eating • Gender

1 Mehmet Can Çarpar (Doktora Öğrencisi), Anadolu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Eskişehir Türkiye.

Eposta: mececan@gmail.com ORCID: 0000-0001-5418-0885

Atıf: Çarpar, M. C. (2020). Beslenme, kimlik ve erkeklik: Et yemenin sosyolojisi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40, 249–277. <https://doi.org/10.26650/SJ.2020.40.1.0041>

Extended Summary

Nutrition is not only a biological phenomenon but also an engendered one (Sobal, 2005, p. 136) that represents the inequalities between men and women. Inequalities regarding nutrition can be seen in the processes of supplying, preparing, and sharing food, where males mostly have advantageous positions. These advantages can be seen more visibly when looking at meat eating because of patriarchal traditions. With reference to a number of historical and cultural narratives associated with masculinity, meat is constructed as the most “valuable” of the foods bestowed to men, who are constructed as the most “worthy” creature in the universe, while women are associated with vegetables, fruits, and grains which are socially constructed as “wimpy” foods (Adams, 2019).

One of these narratives can be seen in the “masculine” historical conception of the ways pre-agricultural societies supplied food. Patriarchal ideology and the gender regime are based on assumptions that have made masculinity superior to femininity since the beginning of human history (Llyod, 1996). This regime, which is largely based on the belief that men are biologically superior, states that men supplied meat in the past by hunting while women were mostly gatherers (Tanner & Zihlman, 1976, p. 608). The same narrative can also be seen in modern societies and modern scientific discourses. The influence modern medical discourses have on spreading the power of masculinity on legitimate grounds on this point is great. Through modern sciences such as endocrinology and physiology, the biological superiority of the male biology over the image of the weak and slender female body has been declared as a symbol of muscularity and strength. The importance of meat is often emphasized for preserving and developing a healthy male body, with emphasis on physical abilities, muscularity, and athleticism. In addition, society has constructed the widespread belief that men’s sexual power will increase by eating meat (Twigg, 1986). Therefore, obtaining the fit and healthy body that is the symbol of hegemonic masculinity occurs by eating meat, which is another practice associated with hegemonic masculinity ideals. The role the media has on this point together with modern medicine is undeniable. For example, various media content has suggested that meat improves sperm quality and preserves reproductive health, while vegetarian and vegan males are at risk of infertility (Knapton, 2014). The emphasis in this context refers to meat as the source of heterosexuality and the sexual power of normative masculinity, while describing vegetarian diets as a feminine practice. Therefore, men consider eating meat as the norm for the healthy and strong muscular ideal (Potts & Parry, 2010; Roos, Prattala, & Koski, 2001; Rothgerber, 2012).

Masculinity is a type of competition based on proving the absence womanliness (Seidler, 1989, p. 18; Bourdieu, 2015, p. 71; Cornwall & Lindisfarne, 1994, p. 11); in this context eating meat can be presumed to be a practice that men use to engender themselves (West & Zimmerman, 1987). As other studies have stated, meat eating is traditionally attributed to masculinity and is often performed by men in order to

construct, maintain, and reproduce their masculinity identity (Buerkle, 2009; Gelfer, 2013; Heinz & Lee, 1998; Nath, 2010; Rogers, 2008; Rothgerber, 2012; Sobal, 2005; Sumpter, 2015). On the other hand, men who refuse to meat eating experience exclusion from masculinity by hitting various cultural barriers to masculinity (Adams, 2019, p. 96; Potts & Parry, 2010, p. 53; Maurer, 2002, p. 8).

Few studies have been done on this subject in Turkey (Burgan, 2015; Korkmaz, 2014; Erdoğan, 2014; Gedik, 2018). In this context, this study aims to describe and interpret the relationship between meat eating and the masculinity identity as a cultural phenomenon from the eyes of meat-eating men who live in Eskişehir. The research will mainly seek answers to the questions of “How do men make sense of the practice of meat eating in relation to their masculine identity?” and “What strategies have men developed for marginalizing men who do not eat meat?” For this reason, this 2019 study was conducted using the qualitative method and phenomenological design. Data have been collected from semi-structured interviews conducted with 14 men from different sports branches living in Eskişehir. Certain studies have been effective for determining the participants interviewed; in fact, the findings from some studies show compulsorily meat eating to be more common in male-dominated areas like sports such as soccer, rugby, body building, and boxing. even while many vegan elite athletes exist (Brady & Ventresca, 2014; Stibbe, 2004). Therefore, although the compulsory practice of meat eating cannot be generalized, it can be inferred to be emphasized as a much stronger assumption in male intensive sports such as boxing, wrestling, rugby, bodybuilding, and football (Adams, 2019, p. 87). From this point of view, the participants have been purposefully selected from male-dominated areas such as football, bodybuilding, rugby, boxing, and CrossFit. Participants have been selected using the snowball sampling technique, and data are collected from the participants using the semi-structured interview technique. During the interviews, the men were asked general questions about their nutritional patterns, how much animal products do they eat and why, especially with regard to red meat in their nutrition, and how do they make sense of vegetable nutrition. The findings from the study showing eating meat to be a patriarchal symbol (Adams, 2019, p. 94) are considered to be a way men engender (West & Zimmerman, 1987). Men eat meat because of characteristics such as hunting, aggression, violence, and dominance over nature, which they define as exclusive to their gender; they think that men must eat meat for reasons such as health and physique. On the other hand, some men think that meat, especially red meat, is harmful to women. According to the participants, men need more meat because of their biological structure and cultural roles such as working outside. All the participants feel that women don't need to eat meat like men do because of women's feminine nature. Moreover, because men have constructed meat to be a masculine food, they exclude vegan men through hegemonic masculinity discourses; the participants perceive noneating meat men to be emasculated. Another finding from the study reveals that barbecuing reproduces masculinity as a homo-social association.

Beslenme, Kimlik ve Erkeklik: Et Yemenin Sosyolojisi

En basit haliyle biyolojik bir ihtiyaç olan beslenme aynı zamanda kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikleri içeren ve yansıtan cinsiyetlendirilmiş bir pratiktir (Sobal, 2005, s. 136). Ataerkil ilişkilerle şekillenen bu eşitsizlikler gıdanın temin edilmesi, hazırlanması ve paylaşılması süreçlerinde görülür ve bu süreçlerde çoğunlukla erkekler avantajlı pozisyonlarda yer alırlar. Erkeklerin sahip oldukları bu avantajlı konum et yeme pratiğinde çok daha görünür bir biçime bürünür. Erkek egemenliğini meşrulaştıran tarihsel ve kültürel anlatılara referansla, besinlerin en değerlisi olarak kurgulanan et, en “değerli” canlı olarak inşa edilen erkeğe bahşedilirken, kadınlar sebzeler, tahıllar, meyveler gibi “değer biçil(e)meyen” besinlerle ilişkilendirilirler (Adams, 2019). Bu anlayış temelinde et yemek, hayvanlar da dâhil olmak üzere, doğa üzerinde iktidar sahibi olarak inşa edilen erkeğin “doğal” bir hakkı gibi görülür ve bu yönüyle et yemek “erkeksi” bir davranış olarak kurgulanır. Tersine, bitkisel temelli beslenme ise kadınsılığa gönderme yapar. Erkeklik her şeyden önce bir tür dişil korku ile kadınsı rollerden sıyrılmakla inşa edilir (Seidler, 1989, s. 18; Bourdieu, 2015, s. 71; Cornwall ve Lindisfarne, 1994, s. 11). Bu bağlamda et yemek ve bitkisel beslenmeye karşı mesafeli durmak, ataerkil erkekler için bir toplumsal cinsiyet kimliği icrasına (West ve Zimmerman, 1987) işaret etmektedir (Buerkle, 2009; Gelfer, 2013; Heinz and Lee, 1998; Nath, 2010; Rogers, 2008; Rothgerber, 2012; Sobal, 2005; Sumpter, 2015). Haliyle, et yemeyi reddeden erkekler kültürel bariyerlere çarparak ataerkil ilişkiler temelinde dışlanmayı deneyimlerler (Adams, 2019, s. 96; Potts ve Parry, 2010, s. 53; Maurer, 2002, s. 8).

Et yeme ve erkeklik arasındaki ilişki her ne kadar uluslararası literatürde farklı boyutlarıyla değerlendirilmiş olsa da Türkiye’de konu hakkında yapılan çalışmaların (Burgan, 2015; Korkmaz, 2014) sınırlı sayıda oldukları göze çarpmakla beraber, doğrudan beslenme temelinde olmasa da az sayıda araştırmannın et ve erkeklik arasındaki ilişkiye ışık tuttuğu da görülmektedir (Erdoğan, 2014; Gedik, 2018). Literatürdeki bu eksiklik doğrultusunda bu çalışmanın amacı geleneksel olarak erkekliğe atfedilen bir pratik olan et yeme ile erkeklik kimliği arasındaki ilişkileri Eskişehir’de spor geçmişi olan bir grup erkeğin beslenme/et yeme deneyimleri üzerinden betimlemek ve alan yazına katkı sağlamaktır. Araştırma, Türkiye’de yapılan değerli çalışmaların aksine fenomenolojik desende yürütülerek et ve erkeklik ilişkisini aktörlerin deneyimleri temelinde incelemeyi amaçlayan bir girişim niteliği taşımaktadır. Bu çalışmada temel olarak “erkekler erkeklik kimlikleri ile ilişkili olarak eti ve et yemeyi nasıl anlamlandırmaktadırlar” ve “erkekler et yemeyen (diğer) erkekleri hangi stratejiler ile ikincilleştirmektedirler” sorularının yanıtları aranacaktır. Bu doğrultuda öncelikle erkeklik ve beslenme arasındaki ilişki incelenecek, ardından çalışma grubu ve çalışmada izlenen süreçler hakkında bilgiler sunulacaktır. Daha sonraki aşamada ise bulgular yorumlanarak katılımcıların beslenme deneyimleri ile toplumsal cinsiyet kimlikleri arasındaki ilişkiler ortaya konmaya çalışılacaktır.

Hegemonik Erkeklik ve Cinsiyetlendirilmiş Bir Pratik Olarak Beslenme

Toplumda erkeklerden ve kadınlardan icra etmeleri beklenen birbirlerinden farklı ve çoğunlukla eşitsiz bir dizi davranış kalıpları, toplumsal cinsiyet rolleri vardır. Erkekler başarılı, güçlü, rekabetçi ve/veya dayanıklı olma gibi bir dizi rol atfedilirken; kadınlar çekimser, duygusal, barışçıl olma ve çocuk, yaşlı, hasta bakma gibi rollere “layık” görülürler. Her iki cinsiyetten icra etmeleri beklenen söz konusu davranışlara büyük ölçüde biyolojik yapılar referans gösterilir ve bunların birer sosyal kurgu olduklarının üzeri örtülür (Sancar, 2013, ss. 244-245). Ataerkil ilişkilerde şekillenen bu roller sosyalleşme süreçlerinde çeşitli toplumsal kurumların iş birliği içerisinde bireylerce içselleştirilerek kalıplaşmış yargılara dönüşürler. Süreç içerisinde erkekler ve kadınlar arasında eşitsiz ilişkiler kurularak kadınların ikincil konumları meşrulaştırılır. Bu meşrulaştırma ilişkisi çoğunlukla toplumsal cinsiyet hiyerarşisinde en üst sırada yer alan bir erkeklik tipi ölçüt alınarak gerçekleşir. Burada ise hegemonik erkeklik kavramına önemli bir yer vermek gerekir; zira hegemonik erkeklik toplumsal cinsiyet hiyerarşilerine farklı erkeklikleri de katarak eşitsizliklerin bütüncül bir şekilde kavranabilmesini sağlar.

Connell (2005) tarafından geliştirilen hegemonik erkeklik, kültürel düzeyde inşa edilen bir rıza biçimi olarak toplumsal cinsiyet hiyerarşisinde en üst sıralarda yer alan, dolayısıyla iktidarı elinde bulunduran bir ideal tiptir (Bozok, 2009). Kadınların boyun eğmesini garanti altına almakla beraber, hegemonik erkeklik kendi inşalarına uymayan diğer erkekliklerin de baskılanmasına yol açar (Connell, 1998, s. 245). Bu açıdan hegemonik erkeklik ataerkil ilişkilerde insanların konumlarının belirlenmesi açısından referans alınan bir kültürel inşalar dizisi olarak kavranabilir (Levy, 2007, s. 253). Toplumsal, kültürel ve yerel bağlamda farklılaşsa da küresel düzeyde bir dizi özellikleri barındıran hegemonik erkeklik inşalarından söz edilebilmektedir. Bunlar ise genel olarak ırkçı, beyaz, homofobik, heteroseksüel, orta sınıf, ücretli bir işte çalışarak ailesinin geçimini üstlenen, atletik, sportif, sağlıklı ancak kadınlar ve eşcinsel erkekler kadar bakımlı da olmayan bir erkekliğe -kadınsı olarak addedilen rollere karşı bir biçimde inşa edilen ve sınıfsal konumlar gibi farklı kesişimlerde değişebilen, bazen çelişkili bir dizi özelliğe- gönderme yapar (Sancar, 2013; Donaldson, 1993; Bozok, Munar ve Kavasoglu, 2019). Bununla birlikte sabit bir “yapı” olmaktan öte bir ideal tip ve/veya bir temsil olan hegemonik erkekliğin elde edilebilmesi neredeyse imkânsızdır (Connell, 1998, s. 118). Bunun yerine, hegemonik erkeklik ideali referans alınarak belirlenen ve hegemonik erkeklikle alışveriş içerisinde olan dinamik, esnek ve değişime açık çeşitli erkeklikler vardır. Bunlar, hegemonik erkeklik ideallerine yaklaştıkça belirli ilişkisellikler içinde iktidardan daha fazla faydalanma şansına erişebilirlerken söz konusu inşaları gerçekleştiremediklerinde ve reddettiklerinde tabi konumlara itilirler. Bozok (2015, s. 32) erkeklerin büyük bir bölümünün hegemonik erkeklik inşaları ile suç ortaklığı içerisinde olduğunu belirtir. Ataerkil/cinsiyetçi erkeklikler olarak adlandırdığı bu erkeklikler çoğu zaman hegemonik erkeklik inşaları

ile yakından iş birliği yaparak iktidardan faydalanmayı tercih ederler. Bununla birlikte söz konusu erkekliklerin hegemonik erkeklik idealleri ile olan diyaloglarının konularına, olanaklarına, içinde buldukları bağlamlara ve bunların kesişiminde şekillenen erkeklik ideallerine göre değişebildiklerini, Bozok'un (2015) oldukça özgün anlatımıyla erkekliklerin "yamalı bohça" gibi kimlikler olduklarını da unutmamak gerekir. Bu açıdan hegemonik erkekliği "orada" duran sabit bir yapıdan ziyade, erkeklerin ataerkil paydan (Connell, 2005) faydalanmak uğruna çaba gösterdikleri erkeklik idealleri olarak okumak gerekir (Bozok ve ark., 2019, s. 1726).

Hegemonik erkeklik inşaları referans alınarak belirlenen toplumsal konular arasındaki eşitsizlikler beslenme ilişkilerinde de açık bir şekilde gözlenmektedir (Counihan, 2005, s. 3). Çoğunlukla erkeklerin iktidar konularında yer aldıkları bu ilişkiler, özellikle hane içinde cinsiyetler arasında gerçekleşen iş bölümünde bariz bir biçimde fark edilir. Erkeklerin özel alanla ilişkisi erkekliğe atfedilen ailenin geçimini üstlenme (Bozok, 2018, s. 35) gibi roller temelinde daha yüzeysel iken; kadınlar çocuk ve hasta bakımı ya da temizlik gibi kendilerine dayatılan ev içi roller ile hane ile daha yoğun bir ilişki içinde olurlar. Hanedeki bireylerin beslenme yükümlülüklerini üstlenir, çoğu zaman erkekler tarafından baskılanırlar (DeVault, 1997). Erkekler ücretli bir işte çalışma sonucunda eve ekmek getirme rolünü icra ederek hegemonik erkeklik idealine yaklaşırlarken (Bozok, 2018) kadınlar erkeklerin getirdiklerini pişirerek, bir anlamda erkeklerle hizmet etmek durumunda kalırlar. Dolayısıyla besinlerin ekonomik finansmanını sağlamak bir erkeklik rolü olarak görülürken, erkek tarafından getirilen bu besinlerin pişirilmesi ise çoğunlukla bir kadın pratiği olarak nitelenir (Little, Ilbery ve Watts, 2009, s. 201).

Beslenme ve toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri arasındaki bu ilişki kendisini et yeme pratiğinde daha da gösterir. Tarihsel olarak birçok kültürde et yeme ile erkeklik kimliği arasında yerleşik bir ilişki bulunur. Bu ilişki etin doyurucu ve pahalı bir besin olarak kurgulanmasıyla beraber, özellikle tarım öncesi toplumlar referans verilerek üretilen kültürel mitlerle, elde edilmesi zor ve "değerli" bir simge olarak anlamlandırılmasından kaynaklanır. Bu anlamlandırma sonucunda erkeklikle ilişkilendirilen "değerli" et ile kadınlarla ilişkilendirilen sebze, meyve ve tahıllar gibi "değersiz" besinler arasında hiyerarşik bir ilişki kurulur (Burgan, 2015, s. 38). Etin sahip olduğu bu simgesel değer, et yemenin bir erkeklik performansı şeklinde inşa edilmesinde rol oynar (Adams, 2019; Gelfer, 2013; Nath, 2010; Sobal, 2005; Sumpter, 2015).

Et yeme pratiği ve erkeklik kimliği arasındaki bu derin ilişki, erkek egemen toplumsal cinsiyet düzeninin çeşitli söylemlerinde görülür. Adams (2019) bu söylemlerin etin cinsel politikasının sürdürülebilmesini sağladıklarını vurgular. Bu söylemlerden belki de en belirginini tarım öncesi toplumların besinleri tedarik etme biçimleri ile ilgili olarak inşa edilen tarihsel anlayışta görülebilir. Erkek egemen toplumsal cinsiyet düzeni

insanlık tarihinden itibaren erkeği “üstün” kılan çeşitli varsayımlara dayanır (Llyod, 1996). Erkeklerin başta biyolojik olarak üstün oldukları inancına dayanan bu rejimde, geçmişte erkeklerin avcılık ile uğraşarak eti tedarik ettikleri, kadınların ise yalnızca toplayıcılık gibi işlerle uğraştıkları belirtilir (Tanner ve Zihlman, 1976, s. 608). Erkeklerin agresif ve savaşçı oldukları, kadınların ise güçsüz ve uysal oldukları vurgulanarak cinsiyet eşitsizliklerini pekiştiren avcı erkeklik mitleri oluşturulur; böylece avcılık ve avla elde edilen et büyük ölçüde erkeklik ile ilişkilendirilir (Loo, 2001; Rozin vd., 2012). Avcı toplayıcı toplumlarda cinsiyet ile ilişkili olarak böylesine bir evrensellikten söz edilmese de (Nahya, 2017; Eller, 2009; Pollock, 2005) erkek egemenliğini inşa etmede büyük rol oynayan avcı erkeklik anlatısı, günümüz ataerkil ilişkilerinde “bilimsel” bilgiye dönüşerek (Burgan, 2015) etin büyük ölçüde erkeklikle ilişkilendirilmesine hizmet eder (Gelfer, 2013; Nath, 2010; Sobal, 2005).

Et ve erkeklik arasındaki ilişkiyi yansıtan ikinci dinamik ise etin pişirilme, sunulma ve paylaşılmasında görülür. Diğer besinlerden farklı olarak etin hazırlanma ve pişirilme süreçlerine kadınlar gibi erkeklerin de katıldıkları görülür. Her ne kadar kadınlara atfedilen besinleri hazırlama ve pişirme rolleri güncel olarak geçerliliklerini sürdürüyor olsalar da (Little ve ark., 2009), kadınların ekonomik özgürlüklerini elde etmeleri, özellikle orta sınıf erkeklerin yemek pişirme pratiklerine katılmalarını gerektirmiştir (Holm ve ark., 2015). Bu durum erkeklige atfedilen geleneksel rollerin kadınlarca icra edildikleri zaman erkekler tarafından psikolojik olarak deneyimlenen gerilim ve çelişkilerle, başka bir anlatımla erkeklik kriziyle (MacInnes, 1998) ilişkilidir. Yemek pişirmeye ilişkin yaşanan bu kriz, erkekler tarafından çoğunlukla dışarıda, kamusal alanlarda et pişirme performansı sergilenerek bertaraf edilmeye çalışılır. Eğer bir şekilde yemek yapılacaksa, kadınlıkla ilişkili özel alandan ziyade, kamusal alanda hobi amaçlı yemek yapmak erkeklığın kadınlıktan sıyrılmasını sağlayacak ve erkeklik kimliği açısından çok daha az “sorun” yaratacaktır (Daniels ve ark., 2012). Hatta bu durum, besinlerin en “değerlisi” olarak inşa edilen etin mangal/barbekü gibi tekniklerle pişirilmesiyle erkeklik inşaları açısından bir “avantaja” dahi dönüşecektir (Veri ve Liberti, 2013, s. 233). Et ve erkeklik krizi ile ilgili benzer bir ilişki Burger King’in 2006 yılında yayınlamış olduğu reklam filminde de görülür. Söz konusu reklamda restoranda oturan bir çiftte yemek servisi yapılır ve tabakların içinde küçük ve şık sunumlu bir yemek vardır. Bu durumdan dolayı hayal kırıklığına uğrayarak sinirlenen erkek “I am a Man” (Ben bir erkeğim) diye başlayan bir şarkı eşliğinde masadan kalkarak Burger King’e gider ve kendine bir hamburger sipariş eder (Peternieuwenhuizen, 2006). Ayrıca ilgili reklamda çeşitli sınıfsal konumlarda yer alan erkeklerin aynı anda hamburger yemeleri, et yemenin farklı kesişimsel unsurlarla bezenmiş erkeklikler için ortak bir erkeklik pratiği olduğunu da ima eder. Rogers (2008, s. 281) reklamdaki asıl temanın, feminizme karşı geliştirilen bir tür “erkeklik” tepkisi olduğunu belirtir. Adams’ın (2019, s. 25) “nerede (tedirgin) bir yiğitlik varsa orada et yeme kültürünü de bulursunuz” ifadesiyle somutlaşan bu durum, et yemenin erkeklik krizine bir çare

olarak sunulduğunu hatırlatmaktadır. Zira ataerkil ilişkilerde “gerçek” bir erkeğin kiş¹ değil, et yemesi gerekmektedir (Adams, 2019; Takeda, 2012).

Etle ilişkili olarak gerçekleşen erkeklik inşası et üzerinde kontrol sahibi olan erkeğin etin pişirilme derecesi ve sunumuna yönelik tercihlerine de yansır. Sobal (2005, s. 138) etin erkekler tarafından çoğunlukla az pişmiş, az soslu ve ham bir şekilde tercih edilmesinin uygarlaşmadan ve kadınlıktan kaçma yolu olarak, geleneksel erkeklik inşası ile ilişkili olduğunu düşünür. Buna benzer bir ilişki Dila Hanım filminde Erol Taş’ın canlandırdığı “Kara Haydar” karakterinin eti kemiğinden tutarak kabaca yediği sahnede de görülür (Aksoy, 1977). Genelleme yapmak imkânsız olsa da (ataerkil) erkekler, şık yemek sunumlarından ziyade özensizce hazırlanan sunumlara çok daha erkeksi anlamlar atfederler (Cavazza, Guidetti ve Baumann, 2015) ve söz konusu karakterin bu şekilde et yemesi kimliğinin ataerkil bir göstergesi olarak okunabilir.

Et yemenin erkeklik ile ilişkilendirildiği üçüncü dinamik ise idealize edilen “sağlıklı erkek imgesi” ile ilgilidir. Hegemonik erkeklik ideallerinin inşasında sağlıklı olmak önemli bir unsurdur (Erdoğan, 2014, s. 150). Ataerkil ilişkilerde idealize edilen sağlıklı erkek imgesi spor yapmayı, kaslı bir bedene sahip olmayı, düzenli beslenmeyi içeren özelliklerle donatılmaktadır (Gedik, 2018, s. 81). Yapılan çalışmalar tüketim toplumunda sağlıklı erkek imgesine ulaşma yolunda erkeklere bir dizi “öneri” sunulduğunu imlemektedirler. Erkeklere belirli bağlamlarda iktidarlarını inşa etme imkânı sağlayan sağlıklı erkek imgesine erişmenin bir yolunun da et tüketmekle ilişkili olduğu görülmektedir. Et yeme ile erkeklerin cinsel gücünün artacağına (Twigg, 1986), bedensel sağlıklarının iyileşeceğine (Gedik, 2018, s. 88); et yemeyen erkeklerin kısırlık riski ile karşı karşıya kalacaklarına (Knapton, 2004) dair yaygın inanışlar inşa edilir. Bu inanışlara referansla pek çok erkek sağlıklı, güçlü, kaslı, cinsel olarak muktedir -ve dolayısıyla hegemonik ideale yakın- erkek bedeni için et yemeyi bir norm olarak nitelendirir (Potts ve Parry, 2010; Roos, Prattala ve Koski, 2001; Rothgerber, 2012).

Görüldüğü gibi ataerkillik beslenme deneyimini ve besinlere atfedilen anlamları doğrudan etkilemekte ve her iki cinsiyete “uygun” beslenme pratikleri dayatmaktadır. Bu bağlamda erkekler için “ideal” bir besin olarak görülen et avcılık, saldırganlık, kaslılık, ekonomik özerklik ve cinsel iktidar gibi ataerkil ilişkilerde inşa edilen normatif erkeklik özelliklerine atıflar yapılarak anlamlandırılmaktadır (Kimmel, 1996, Adams, 2019). Bu anlamlandırma süreci nedeniyle et yemek erkeklere ataerkil paydan (Connell, 2005) faydalanmaları adına çeşitli yol haritaları sunan hegemonik erkeklik ideallerine ulaşmada önemli bir aşamaya işaret etmektedir (Whitehead, 2002). Bu arka plan doğrultusunda bu çalışmada et yeme farklı kesişimsel unsurlara sahip olsalar bile ataerkil ve cinsiyetçi erkeklikler açısından erkeklik kimliğini farklı derecelerde de olsa etkileyen ve pekiştiren bir fenomen olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda ilgili fenomen,

1 Genellikle sebzelerle yapılan bir çeşit turta.

aşağıda detaylı bir biçimde gösterildiği üzere, zorunlu et yeme normunun (Kheel, 2004) çok daha yoğun bir biçimde görüldüğü spor dallarında yer alan erkeklerin gözünden derinlemesine bir biçimde yorumlanmaya çalışılmıştır.

Yöntem

Et yeme pratiği ile erkeklik kimliği arasındaki ilişkileri erkeklerin gözünden sosyolojik olarak değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışma niteliksel bir çalışmadır. Çalışma et yiyen erkeklerin söz konusu olguyu toplumsal cinsiyet kimlikleri temelinde nasıl anlamlandırdıklarını irdeleme amacı taşıdığı için çalışmanın deseni olarak sosyal olguların aktörlerin gündelik yaşamlarında nasıl bir yer kapladığını aktörlerin deneyimleri temelinde göstermeyi sağlayan fenomenoloji (Cresswell, 2018) tercih edilmiştir. Çalışmada elde edilen veriler 2019 yılında Ağustos ve Ekim ayları arasında yürütülen kesitsel bir saha araştırmasına dayanmaktadır. Veriler katılımcılardan yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanmıştır. Görüşmelerde erkeklerin genel olarak beslenme düzenleri hakkında sorular sorulmuş, beslenmelerinde hayvansal ürünlere ve özellikle kırmızı ete ne kadar ve neden yer verdikleri, bitkisel beslenmeyi nasıl anlamlandırdıkları üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda yürütülen mülâkatlar ortalama 38 dakika sürmüş, görüşmelerden önce katılımcılardan ses kayıtlarının alınması için izin istenmiş; bir katılımcı hariç diğer hepsi ses kaydının alınması için rıza göstermiştir. Ses kaydı alınmayan bir katılımcı ile not tutularak görüşülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile toplanan veriler araştırmacı tarafından deşifre edilmiş ve ardından sistematik ve tematik olarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın katılımcıları Eskişehir’de ikamet eden farklı ekonomik, sosyal ve demografik özelliklere sahip farklı spor dalları ile ilgilenen 14 erkekten oluşmaktadır. Katılımcıların belirlenmesinde konu hakkında yapılan çalışmalar etkili olmuştur. Nitekim bazı çalışmaların bulguları zorunlu et yemenin (Kheel, 2004) erkeklikle ilişkilendirilen spor dallarında çok daha sık görüldüğünü göstermektedir. Örneğin her ne kadar başarılı vegan futbolcular olsa da erkekliği inşa eden bir pratik olarak futbolda, erkekler tarafından iyi bir oyuncu olmak için gereken fiziksel gücün kaynağı çoğunlukla et olarak görülmektedir (Brady ve Ventresca, 2014). Buna benzer bir ilişkinin sıklıkla görüldüğü spor alanlarından birisi de vücut geliştirmedir. Nihai amacı kaslı bir bedene ulaşmak olan vücut geliştirmede protein ağırlıklı beslenme programları uygulanır (Richardson, 2012, s. 21). Kasların elde edilebilmesi de yüksek protein ihtiva etmeleri nedeniyle çoğunlukla etle ilişkilendirilir ve bu durum erkekler tarafından “olmazsa olmaz” şeklinde nitelendirilir. Hatta bu durum her ne kadar vegan vücut geliştirmecilerin sayısında önemli ölçüde bir artış yaşansa da (In, 2017; Kirkova, 2015; Larbi, 2017; Rajvanshi, 2019) alanda yerleşmiş ve yıkılması zor bir norm olarak görülür (Stibbe, 2004; Erdoğan, 2014; Gedik, 2018). Dolayısıyla her ne kadar genellenemese de futbol, vücut geliştirme, boks, güreş ve rugby gibi erkek yoğun sporlarda zorunlu et yeme

pratiğinin güçlü bir varsayım olarak nitelendirildiği düşünülebilir (Adams, 2019, s. 87). Buradan hareketle katılımcılar futbol, vücut geliştirme, rugby ve boks gibi “erkekliğin dolaşıma girdiği ve yeniden inşa edildiği” (Bozok ve ark., 2019, s. 1725) spor dallarından amaca yönelik olarak seçilmişlerdir. Katılımcılar kartopu örnekleme tekniğiyle seçilmiş, ilk temas araştırmacının üyesi olduğu spor salonunda antrenmanlar yapan vücut geliştirme sporcusu ile kurulmuş ve katılımcının sosyal ağları üzerinden diğer katılımcılara ulaşılmıştır. Onuncu görüşme sonucunda verilerin büyük bir çoğunluğu birbirlerine benzer olmaya başlayınca doyma noktasına ulaşıldığı varsayılmış ve üzerine dört tane daha görüşme yapılarak saha aşaması sonlandırılmıştır. Daha sonra deşifreler yapılmış ve veriler analiz edilmiştir.

Görüşülen katılımcıların hepsi kent doğumludur. Katılımcıların yaşları 20-36 arasında, aylık gelirleri 1200 TL – 15000 TL arasında değişmektedir. İki kişi hariç katılımcıların hepsi üniversite mezunu iken, iki katılımcı da Eskişehir’de bulunan bir üniversitede öğrenci statüsündedir. Profesyonel sporcu olan 10 katılımcıdan üçü vücut geliştirmeci, üçü boksör, üçü rugby oyuncusu, bir diğeri ise futbolcudur. Rekreatif olarak spor yapan dört katılımcının üçü vücut geliştirme, diğeri ise crossfit ile ilgilenmektedir. Nitel araştırmalar genellemeden ziyade karmaşık olguları aktörlerin kendilerine özgü deneyimleri aracılığıyla incelemeyi olanaklı kılan çeşitli teknikler kullanarak derinlemesine veriler sunmak için yürütülürler (Cresswell, 2018). Bu nedenle araştırma kapsamında görüşülen erkeklerin beslenme ve et yeme deneyimleri, diğer nitel araştırmalarda olduğu gibi tüm erkekler için genellenememektedir. Bu sınırlı sayıdaki katılımcı Eskişehir’de ya da Türkiye’de ikamet eden erkeklerin küçük bir kesitini ve onların kendilerine özgü toplumsal gerçekliklerini oluşturmaktadır.

Bulgular

Görüşme deşifreleri incelenmiş ve katılımcıların et yeme fenomenine ilişkin deneyimleri ve algıları birbirleriyle ilişkili üç farklı tema altında analiz edilmiştir. Bu temalar “Cinsiyetlendirilmiş Bir Pratik Olarak Et Yemenin Eril Gereçekleri: Erkekler Et Yer Çünkü”, “Çatışan Olgular: Vejetaryenlik-Veganlık ve Erkeklik” ve “Homososyal Bir Mekân Olarak Mangal Başında Erkeklik Performansları” şeklinde başlıklara ayrılmışlardır. Katılımcıların gizliliği gözetildiği için takma isimler kullanılmıştır.

Cinsiyetlendirilmiş Bir Pratik Olarak Et Yemenin Eril Gereçekleri: “Erkekler Et Yer Çünkü...”

Araştırmada karşılaşılan ilk tema, erkeklerin daha fazla et yemelerini hangi gerekçelerle kimliklerinin doğal bir parçası olarak imlemeleri ile ilgilidir. Araştırma kapsamında görüşülen bütün erkekler beslenme düzenlerinde ağırlıklı olarak hayvansal gıdalara yer verdiklerini belirtmekte, erkeklerin kadınlara oranla daha fazla et yemeleri gerektiğini vurgulamakta ve bunu çeşitli ataerkil söylemlere yaslanarak

gerekçelendirmektedirler. Erkeklerin et yemeyi bir erkek pratiği olarak imlemelerinin ilk gerekçesi, erkeğin doğasında bulunduğunu düşündükleri avcılık rolleri ile ilişkili olarak oluşturulmaktadır. Erkeklerin ifadelerinde dikkat çeken nokta, tarihsel bir anlayış çerçevesinde erkeklerin kadınlar karşısındaki egemenliğini meşru kılan ve eti erkeklikle, sebzeleri ise kadınlıkla ilişkilendiren avcı erkeklik anlatısına (Burgan, 2015; Adams, 2019) referansların sıklıkla bulunmasıdır.

Avcı erkeklik anlatısına yaslanarak beslenme alanında ortaya çıkan ataerkil ve cinsiyetçi ilişkileri, erkeklerin toplumsallaşma aşamalarının ilk safhalarında *aile sofralarında* öğrendikleri görülmektedir. Örneğin ataerkil öğretmenlerle yetiştiği anlaşılan Veysel’in, “*kalıtsal olarak taşıdığımız et ihtiyacı, avcılık gibi şeyler hala içimizde var tabii ki*” şeklinde doğalmışçasına varsaydığı bu ataerkil normu ailesindeki eşitsiz ilişkilere, “etçil baba” ve “otçul anne” arasındaki asimetrik konumlara atıfla bir sağduyu bilgisi şeklinde öğrendiği anlaşılmaktadır:

“Bence erkekler daha çok et yiyor, erkekler daha çok et yemeye meyillidir diyebilirim. Yani mesela zaten *benim babam da çok etçil bir adamdır*² hem etçil hem otçul sınıfına girmeyecek kadar etçil bir adamdır. Annem de tam tersine sebze, meyve, tahıl ürünleri, bakliyatlar yemeğe daha yatkındır.” (Veysel, 21 yaşında, rekreasyonel vücut geliştirmeci)

Avcı erkeklik anlatısı eti erkeğe özgü bir besin olarak kurgulamakla kalmaz; aynı zamanda erkeğin tahakkümcü “doğasına” vurgu yaparak et yemeyi erkekliği yeniden üreten bir davranış biçimi haline getirir (Calvert, 2014). Bu çerçevede katılımcılardan bazıları erkeklerin geçmişte avcılık ile uğraşmalarından dolayı kadınlara oranla daha fazla et yediklerini, hatta yemesi gerektiğini belirtmektedirler. Burada söz konusu olan et yeme ediminin basit anlamıyla bir damak tercihi olmasından ziyade katılımcı erkekler için toplumsal cinsiyetlerini icra etme (West ve Zimmerman, 1987) aracına dönüşmesi ve erkekliği inşa eden bir basamak olarak anlamlandırılmasıdır. Kimmel’in (1996) belirttiği üzere et yemek erkeğin *doğasını* ortaya koymak için bir araç görevi üstlenir. Aşağıda yer verilen alıntılarda görüldüğü gibi, katılımcılar için et yemek erkeklerin “doğasında” bulunduğu varsayılan aktiflik, saldırganlık ve avcılık gibi erkekliği kadın ve doğanın sömürülmesi üzerinden inşa eden birtakım rolleri kanıtlama aracı olarak işlev görmektedir:

“Erkekler et daha çok yer tabii ki. Bilmiyorum o kadarını ama kadınların etle çok arası olmuyor, çünkü yani kadınlar çok et yemiyor. Çünkü erkek çok daha etçildir zaten geçmişten beridir, evrimden beridir bu böyledir, o tür sebeplerden dolayıdır.” (Mustafa, 24 yaşında, crossfit ile ilgileniyor)

“Bu evrim mekanizmalarına yorulabilir yani etle ilgili olarak erkeğin saldırgan mekanizması ile ilgilidir. Et tüketmek zaten nasıl anlatsam yani avcılık mekanizmaları ile ilgili.” (Turgay, 26 yaşında, profesyonel vücut geliştirmeci)

2 Çalışma boyunca katılımcıların ifadelerinde yer alan vurguların hepsi bana aittir.

Katılımcı erkeklerin et yemeyi kimliklerinin bir parçası olarak nitelendirmelerinin bir diğer nedeni, et yeme ile erkek sağlığı arasında kurulan ilişkide gömüldür. Günümüz tüketim toplumlarında medya araçlarında idealize hegemonik erkeklik, sağlıkla ilişkili olarak bir yandan çeşitli geleneksel erkeklik kodlarını muhafaza eden, bir yandan bedensel ve psikolojik sağlığa odaklanma gibi *çağa* uygun erkeklik özellikleriyle donatılan inşaları içermektedir (Erdoğan, 2014, s. 150). Zira erkeklere farklı bağlamlarda esnek bir iktidar kurmayı sağlayan hegemonik erkeklik inşaları arasında sağlıklı olmak ve cinsel olarak güçlü olmak önemlidir (Bozok ve ark., s. 1726; Sancar, 2013, s. 156) ve erkeklere bu inşalara ulaşmak için et yemeleri gerektiğine dair “tavsiyeler” verilir (Potts ve Parry, 2010; Roos ve ark., 2001; Rothgerber, 2012; Twigg, 1986).

Bazı katılımcıların ifadelerinde de bu cinsiyetçi “tavsiyelerin” somutlaştıkları görülmektedir. Fatih ve Veysel etin sağlıkları, özellikle de cinsel sağlıkları açısından “önemine” vurgu yaparak, erkeklerin mutlak surette et yemeleri gerektiğini imlemektedir. Erkeklerin vurguları iki açıdan et yemenin doğrudan hegemonik erkeklik inşa süreçleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Birincisi, et yemek katılımcıların imgelemlerinde bir erkeğin güçlü, sağlıklı ve cinsel olarak muktedir olabilmesini, *hegemonik ideale* yaklaşabilmesini sağlamaktadır. İkincisi ise, et yemeyi üreme sağlığı için bir gereklilik olarak varsayan katılımcıların, et yemeyi, önemli hegemonik erkeklik inşalarından biri olan heteroseksüellik (Connell, 2005) çerçevesinde anlamlandırdıkları Veysel’in “[Et] cinsel yeterlilik, üremek için... Bu tamamen alınmadığı takdirde bizim bütün cinsel şeyimizi [gücümüzü] dağıtacağını düşünüyorum ne?” şeklindeki ifadelerinden anlaşılmaktadır. Bu yönüyle katılımcıların anlam dünyalarında et kadınlar ve heteroseksüel olmayan (diğer) erkeklikler üzerinden inşa edilen hâkim erkeklik özelliklerine ulaşmak amacıyla “zorunlu” olarak yenmesi gereken bir besin olarak görülmektedir:

“Bence önemlidir [et yemek] yani olması gereken bir şeydir. Fiziki sağlığı yüksek tutar. Şimdi proteinle alakalı olarak düşündüğümüz için, erkekle alakalı üreme kısmında da protein ağır rol oynadığı için et gereklidir erkek için...” (Fatih, 26 yaşında, profesyonel rugby sporcusu)

Katılımcı erkekler benzer gerekçelerle eti erkeğe “layık” gördükleri ölçüde, et yeme konusunda kadınlara kendi imgelemlerinde birtakım sınırlılıklar getirmektedirler. Erkeklerin ifadelerindeki bu kısıtlama ilişkisinin büyük ölçüde cinsiyetler arası eşitsizlikleri meşrulaştıran “uygunluk anlatılarına” (Bozok ve ark., 2019) referansla kurulduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu anlatıların beslenme alanına yansımalarının bir sonucu olarak çok fazla et tüketmenin kadınlar için zararlı olduğu, menstrüasyon ya da hamilelik gibi *hiperdişil* dönemlerinde kadınların etten sakınmaları gerektiği (Roos ve ark., 2001; Tambiah, 1969) gibi cinsiyetçi varsayımlar katılımcılar tarafından da eril bir dille ifade edilmektedir.

Benzer bir şekilde bazı erkekler, yine bu uygunluk anlatılarına (Bozok ve ark., 2019) yaslanarak, “güçlü” biyolojik yapıları gereği erkeklerin kadınlara oranla ete çok daha

fazla ihtiyaç duyduklarını bir varsayım olarak imlemektedirler. Farklı bir ifadeyle, erkekler cinsiyet eşitsizliklerinin bir yansıması olan et proteini hiyerarşisinde (Adams, 2019, s. 83) kendilerini Buğra'nın "*Erkeklerde kadınlara karşı bir üstünlük söz konusu bu konuda yani protein tüketiminde ve et tüketiminde*" dediği gibi kadınlardan farklı bir biçimde çok daha üst sıralara konumlandırmaktadırlar. Faruk'un ifadeleri ise bu durumun katı cinsiyetçi özüne ve ataerkil ilişkilerde "narin" olarak kurgulanan, aynı zamanda denetlenen kadın bedenine vurgu yapması açısından oldukça önemli olmuştur. Eskişehir'deki bir spor salonunda antrenör olarak çalışan ve profesyonel olarak vücut geliştirme ile ilgilenen katılımcı, kadınların "temel görevi" olan doğurganlıklarını kaybetme riski barındırması gerekçesiyle et yemeye "uygun" olmadıklarını ima etmekte, kadın bedenini eril bir dil kullanarak ikincilleştirmekte ve böylece ataerkillik ile iş birliği yaparak erkeklik kimliğini pekiştirmektedir:

"Kırmızı et kadınlara yaramıyor ve birtakım hastalıkları tetikliyor. Hani çikolata kisti diyorlar, kırmızı et tüketiminde kadınlarda. Hatta yani genel olarak hayvansal şeyleri çok yiyen kadınlarda kısırlık falan da olabiliyor. Ondan ben mesela bizim salona gelen üyelere, bayanlara söylerim en fazla haftada bir iki kez kırmızı et yesinler diye." (Faruk, 25 yaş, profesyonel vücut geliştirmeci)

Görüşmelerden elde edilen veriler eril özelliklerle ilişkilendirilen futbol, halter, boks, rugby ve vücut geliştirme gibi erkekliklerin dolaşıma girdiği cinsiyetlendirilmiş sporlarda (Bozok ve ark., 2019) et proteini hiyerarşilerinin (Adams, 2019, s. 83) çok daha fazla vurgulandığını göstermektedir. Söz konusu sporlar pek çok kültürde bir erkek simgesi olarak inşa edilen kaslı bedeni (Wacquant, 1995) ve erkeklikle ilişkilendirilen rekabet, dayanıklılık ve sertlik gibi (Connell, 2005) özellikleri merkeze almaktadır. Alandaki başarıda ise bu özellikler etrafında değerlendirilir ve bu durum bir yandan spor alanının erkeksi reflekslerle donatılmasına, bir yandan da alandan kadınların sistematik olarak dışlanmasına yol açar (Koca, 2016). Dolayısıyla bir toplumsal alan olarak spor, özellikle "erkek sporları" (Sancar, 2013) erkeksi *doxalarla*³ inşa edilir ve bu doxalar kadınlara karşı adeta bir kalkan görevi üstlenir.

Söz konusu sporlarla ilgilenen katılımcıların ifadelerine bakıldığında, et yemek erkek sporlarında (Sancar, 2013) istenen başarıyı yakalamak için bir koşul olarak imlenmektedir. Nitekim katılımcıların birçoğu kaslı bir bedene kavuşmak, başarılı bir futbolcu olmak ve/veya iyi bir boksör olmak için et yemeyi bir zorunluluk olarak, alanın sarsılmaz bir *doxası* şeklinde nitelemektedir. Bu durumun izleri vücut geliştirmeci Akın'ın "*hayvansal protein gerekli yani, dünya bunu böyle yapıyor*" sözlerinden açıkça sürülebilmektedir. Bununla birlikte spor ve erkeklik bağlamında etin oynadığı "simgesel" rolün ne denli önemli olarak görüldüğü, katılımcıların sporda etin işlevleri anlatmak için kullandıkları

3 Bourdieu'ya göre modern toplum, aktörlerin birbirleriyle üstünlük yarışına girdiği bir dizi toplumsal alandan oluşur. Söz konusu alanlarda hiyerarşik olarak üst sıralarda yer alabilmenin koşulu ise alanın sahip olduğu çeşitli ön kabulleri, kuralları yani doxaları kabullenmek aracılığı ile gerçekleşir. Bir anlamıyla doxa aktörlerin bir alana girerken öncelikli olarak kabul ettiği ön kabuller dizisidir (Bourdieu, 2006, s. 405). Burada doxa kavramı, toplumsal bir alan olan spordaki kurallardan birinin et yemek olarak algılandığını göstermek amacıyla kullanılmıştır.

benzetmelerde bariz bir biçimde fark edilmektedir. Katılımcıların ete yükledikleri sembolik anlamlar, spordaki başarı ölçütleri sayılan kuvvet, güç ve saldırganlık gibi erkeklikle ilişkilendirilen özelliklere gönderme yapmaktadır. Bu anlamlandırma süreci vücut geliştirmeci Turgay'ın “*Kırmızı et sana ekstra bir güç veriyor, hayvansal bir güç veriyor*” şeklindeki ifadeleriyle açık bir biçimde somutlaşmaktadır. Bu bağlamda (ataerkil) erkeklerin anlam dünyalarında et, sporda başarıyı sağlayan eril özelliklerin elde edilebilmesi için, Mustafa'nın ifadesiyle “*tabir-i caizse hayvan gibi*” yenmesi gereken zorunlu ve bir o kadar da “erkeksi” bir besine tekabül etmektedir.

Erkeklerin yorumlarında etin sporda değerli ve zorunlu bir besin olarak nitelendirildiği ölçüde, sebzeler işlevsiz, feminen ve dolayısıyla spor alanında başarısızlıkla ilişkili bir imge olarak yer almaktadır. Gerçekte böyle olmasa da (Bentley, 2004; Brady ve Ventresca, 2014; Stibbe, 2004) et ve erkek sporları arasındaki ilişki nedeniyle, pek çok katılımcı vegan ve/veya vejetaryen sporcuların başarılarına tıpkı kadın sporcuların maruz kaldığı gibi (Koca, 2016) kuşku ile bakmakta, onları alanın erkeksi doxalarını sarstıkları için ötekileştirmekte, bir başka anlatımla yedikleri besinlerin kadınlıkla ilişkili olarak anlamlandırılması nedeniyle *feminize* etmektedir:

“Sporcular vejetaryen olanlar... Tabii ki bu sporcular ne kadar verimli olur, sakıncalı bence. Çünkü malum et yemeden düzenli bir beslenme olsa bile ne kadar başarılı olacakları meçhul bunların yani. Yani et yemeyen vejetaryen sporcular, vejetaryen olmayanlara göre çok daha alt seviyedir.” (Yağız, 20 yaşında, profesyonel futbolcu)

“Et yemeden vücut geliştirme yapılamaz, yaparı da görmedim. Kas grupları çalışmaz. Herhangi bir yeşil mercimek yiyerek ya da sebze yiyerek herhangi bir şey yapamaz yani bütün vücutçular et yer. Kaslı vücut için kesin %100 et yemek gerekiyor.” (Cafer, 36 yaşında, rekreasyonel vücut geliştirmeci)

Katılımcı erkekler açısından et yemenin bir erkeklik pratiği olarak tahayyül edilmesini sağlayan diğer unsur ise ataerkil ilişkilerde her iki cinsiyete “farklı” biyolojik yapıları gereğince atfedilen özelliklerdir. Connell'in (2005) altını çizdiği gibi, erkekler sahip oldukları “üstün” biyolojik yapıları gereği birtakım özellikler atfedilir. Böylece cinsiyetler arasında eşitsiz bir şekilde kurgulanan farklılıkların, hormonal/biyolojik/genetik farklılıklar oldukları öne sürülür. Bilimsel temellere yaslanan bu biyolojik zorunluluklar söyleminin (Sancar, 2013) elde edilen verilere göre kendisini beslenme ilişkilerinde de gösterdiği anlaşılmaktadır. Et her ne kadar kültürel anlatılarla erkekliğe atfedilen bir besin olsa da (Adams, 2019), et yemenin ardındaki güç ilişkileri erkekliğin “fitratına” indirgenerek ört bas edilmektedir, bir anlamıyla çok fazla et yemenin erkeğin *biyogramında* (Sancar, 2013) bulunduğu katılımcılar tarafından vurgulanmaktadır.

Örneğin crossfit ile ilgilenen Mustafa, kadınlara oranla neden daha fazla et yediğini ve/veya yemesi gerektiğini ifade ederken, “fitratı” gereği sahip olduğunu düşündüğü “doyumsuzluk” özelliğine göndermede bulunarak bir tür erkeklik performansı

sergilemektedir. Buna ek olarak, ifadelerinde sebze yemek ise kadınlara ait, “hafif” ve bir o kadar da “gereksiz” bir beslenme pratiği olarak imlenmekte ve imgeleminde et ve sebze bir anlamıyla her iki cinsiyet arasında bulunan “doğal” bir sınır şeklinde yer almaktadır. Katılımcının anlam dünyasındaki bu sınıram kaynağının ataerkil ilişkiler ve biyolojik zorunluluklar söylemi (Sancar, 2013) temelinde şekillenen eşitsiz toplumsal cinsiyet rolleri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Mustafa’nın ifadelerinde, erkeklerle ilişkilendiren saldırganlık ve doyumsuzluk gibi roller vurgulanarak etin, (ataerkil) erkeklere bir “hak” olarak bahşedildiği ima edilmektedir:

“Çünkü kadınların doyma hissiyatı ile erkeklerin doyma hissiyatı bir değil... Açıkçası ben sebzelerle kendimi çok doymuş hissetmiyorum. Şöyle söyleyeyim tabi erkeklerin kimyasında, hormonlarında var yani genetiklerinde var hayvansal ürün olmadan doymayız yani çoğumuzda bu felsefe var yani tahmin edersin ki.” (Mustafa, 24 yaşında, crossfit ile ilgileniyor)

Bununla birlikte bu “hak” katılımcılar arasında en fazla ataerkil kodlara sahip olan Yağız için erkeklik kimliğinin son derece önemli ve büyük bir unsurunu oluşturmaktadır. Nitekim Yağız’ın “*Sonuçta erkeğin hormon yapısı olsun, psikolojik yapısı kadınınkinden biraz daha farklı olduğu için erkek daha fazla et ister yani buna da kimse kızmasın yani!*” şeklindeki sert ifadeleri, et yemenin kendi erkeklik anlayışı için ne denli önemli olduğunu ve et yemeyi “fitratı” gereği bir “hak” olarak nitelendirdiğini göstermektedir. Yağız’ın sert bir şekilde ima ettiği gibi etin erkeğe bahşedilen bir besin olması erkeklere atfedilen asli çalışma görevi ile ilişkilidir. Aşağıdaki alıntıda görülebileceği gibi buradaki ilişki et ve cinsiyetlendirilmiş emek arasında kurulan bir çağrışım niteliği taşır. Kapitalist ve ataerkil ilişkilerde bir işin değerli olarak tanımlanmasındaki kriter işin niteliğinden ziyade bu işi yapanın cinsiyetidir (Phillips ve Taylor, 1986, s. 63). Ataerkil toplum yapısında ücretli emek “özü” itibarıyla rasyonel ve akılcı olarak inşa edilen erkeğe atfedilir, bu nedenle kadınlar çalışsa dahi emekleri küçümsenir ve bu bağlamda da en değerli besin olarak anlamlandırılan et, Yağız’a göre emeğin “asli” üreticisi olan erkeğin doğal bir “hakkı” olarak görülür”:

“Ağabey tabii ki de ete erkekler daha çok ihtiyaç duyar. Ağabey bence ben kendimden örnek vereyim şimdi ben sabahtan akşama kadar dışarıdayım bu iş koştur, oraya git, buraya gel, bir efor harcıyoruz, bu da enerji kaybına neden oluyor bu yüzden et tüketmemiz daha mantıklı. Erkek affedersin dışarıda köpek gibi çalışıyor. Mesela kadın iki halı silkeleyip, iki perde yıkaması bile onlara büyük zülüm geliyor.” (Yağız, 20 yaşında, profesyonel futbolcu)

Tıpkı kadınlara doğurma ve çocuk bakma rollerinin atfedilmesi gibi, erkeklere de asli görev olarak çalışma rolü atfedilmektedir. Bir anlamıyla erkek olmanın toplumsal anlamı, öncelikle çalışan bir erkek olmaktır ve eve ekmek getirmektir (Sancar, 2013). Erkekliğe bahşedilen bu asli görevle cinsiyetler arası hiyerarşilerin çok daha güçlü bir şekilde pekişmesi sağlanmaktadır. Piyasada aktif bir pozisyonda olduğu için her türlü kaynağa erişme fırsatına sahip olan erkekliğin avantajlı konumu et yeme pratiğinde de güçlü bir şekilde korunmaktadır. Et, çalışarak *evine ekmek getiren* erkeğe bir hak

olarak bahşedilmektedir (Adams, 2019, s. 81). Dolayısıyla Yağız'ın ifadeleri bu durumu gözler önüne sermekte ve et ile erkekliğin farklı boyutlardaki inşaları arasındaki sıkı ilişkiyi göstermektedir. Kısacası, Yağız da dahil diğer katılımcılar için et yemek bir yandan çalışma, güçlü olma, cinsel iktidar sahibi olma gibi hegemonik erkeklik inşalarını gerçekleştirmek için bir koşul, bir yandan da kimliklerinin doğal unsurları olarak niteledikleri avcılık, saldırganlık ve doyumuzluk gibi eril özellikleri kanıtlamak için bir araç olarak tahayyül edilmektedir.

Çatışan Olgular: Vejetaryenlik-Veganlık ve Erkeklik

Araştırmada karşılaşılan bir diğer tema, katılımcı erkeklerin veganlığı ve vejetaryenliği nasıl anlamlandırdıkları ve vegan/vejetaryen erkekleri hangi söylem ve pratiklere dayanarak nasıl ikincilleştirdikleri ile ilgilidir. Çoğu katılımcı fazla miktarda et yemeyi bir erkeklik pratiği olarak nitelediği ölçüde, vegan ve vejetaryen olmayı da çoğunlukla kadınlıkla ilişkilendirmektedir. Erkeklerin anlam dünyalarında yer alan bu ilişkilendirmeler, büyük ölçüde sorgusuz bir biçimde kabul edilen ataerkil normlara gönderme yapılarak gerçekleştirilmekte ve erkekler kültürel olan bu inşaları doğal gerçeklikler olarak düşünmektedirler. Bu yönüyle ataerkil ilişkiler temelinde erkeklerin daha fazla et yemeleri gerektiğine dair kurulan ön kabuller, erkeklerin vegan ve/veya vejetaryenliğe yüklediği anlamları doğrudan etkilemektedir. Zira katılımcı erkeklerin ifadeleri, vegan ve/veya vejetaryenliğin erkekler tarafından çoğunlukla duygusallık ve şefkat gibi kadınlara atfedilen özellikler çerçevesinde (Sancar, 2013) anlamlandırdıklarını göstermektedir. Bu durum Engin'in "*Kadınlar bizden daha duygusal oldukları için o yöne [veganlık ve/veya vejetaryenlik] yöneldiklerini düşünüyorum*" ifadesi ile Turgay'ın "*Bu yani annelik içgüdüsüne yorulabilir. Sonuçta bir hayvan öldürüyorsun yemek için ama erkekte böyle bir şey yok, psikoloji yok*" ifadelerinden açık bir şekilde görülmektedir. Et yemek nihayetinde bir hayvanın öldürülmesini içerdiğinden erkekliğin ataerkil ilişkilerce belirlenmiş saldırgan olma ve doğayı tahakküm altına alma gibi özelliklerine gönderme yapar; bitkisel beslenme pratikleri ise zayıflık, güçsüzlük ve duygusallık gibi kadınlığa ait temsilleri çağrıştırır (Fiddes, 1991, s. 65). Bitkisel beslenme pratiklerinin erkekler tarafından "kadınsı" olarak kodlanmasının temel nedeni, erkeklerin erkeklik ideallerini sürdürmek istemeleri ile ilişkilidir. Bazı erkekler kültürel olarak kendilerine bahşedilen eti kadınlarla, özellikle de aynı miktarlarda paylaşmaya gönülsüzdürler. Çünkü erkeklerin imgeleminde kadınların "fıtratları" gereği daha az et yemeleri ve bitkisel beslenmeye daha "yatkın" olmaları, kendilerini kadınlığın karşısında yer alan saldırgan, duygusuz, aktif olma gibi eril bir "fıtrata" sahip bir kimlik olarak kurgulamalarına, dolayısıyla erkekliklerini sürdürmelerine aracılık etmektedir. Dolayısıyla vegan ve/veya vejetaryenliğe mesafeli olmak, (ataerkil) erkeklerin toplumsal cinsiyetlerini icra etmeleri (West ve Zimmerman, 1987) ve hegemonik ideallerine yaklaşabilmeleri açısından önemli bir unsura karşılık gelmektedir.

Bitkisel beslenme tarzının kadınsı bir pratik olarak imlenmesi temelinde, bazı katılımcı erkeklerin vegan ve/veya vejetaryen erkekleri, kendi imgelemlerindeki hegemonik idealler çerçevesinde “feminen” ya da “daha az erkek” olarak damgaladıkları anlaşılmaktadır. Erkeklerin diğer erkeklikler ile ilişkiselliğini de gösteren (Connell, 2005) bu durum Yağız’ın “*Ama tabii ki bu son zamanlarda bu erkeklerin vejetaryen olmasına hiç anlam veremiyorum ben! Yani günümüzdeki bunlara erkek demek doğru olmaz yani! Genelde şekil şemal pek kaydığı için biz pek öyle [erkek olarak] göremiyoruz*” ifadelerinde karşılığını bulmaktadır. Eti çoğunlukla erkeklere mahsus bir besin olarak kurgulayan ataerkil toplumlarda vegan ve/veya vejetaryen erkeklerin feminize edilmeleri (Maurer, 2002, s. 8) süreçlerinde, Yağız gibi başka katılımcıların da ataerkillik ile iş birliği içerisinde oldukları ve kendilerini diğer erkekler üzerinden daha “gerçek” bir erkek olarak kurmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Bu iş birliği ise katılımcıların et yemeleri nedeniyle daha “kolay” icra ettiklerini varsaydıkları çeşitli kurucu erkeklik rollerinin vurgulanmasıyla somutlaşmaktadır.

Araştırma bulguları bazı katılımcıların, Akın’ın “*vejetaryen erkekler çok güçlü olamazlar*” şeklindeki ifadesine katılarak, et yemeyen erkekleri güçsüz olarak nitelendiklerini ve bu nedenle ikincilleştirdiklerini göstermektedir. Buradaki ilişkinin önemli bir boyutu, erkekliğin kurucu unsurlarından biri olan ve bir erkeği “gerçek” anlamda bir erkek yapan çalışma yaşamında aktif olma rolü ile ilgilidir. Nitekim ataerkil toplumlarda çalışmak erkekliğin en önemli aşamalarından birine işaret etmekte (Sancar, 2013), işsizlik ya da işgöremezlik ise erkekliğe yüklenen toplumsal anlamlar nezdinde geleceği olmayan bir durumda sıkışıp kalmak (Veenis, 1998, s. 185) veya kontrol sahibi olamamak gibi kadınlıkla ilişkili “kaçınılması” gereken bir durum olarak nitelendirilmektedir. Erkeği çalışma hayatı ile bir tutan bu ataerkil örüntü (Bozok, 2018, s. 37), benzer bir şekilde eti asli rolü çalışma ve eve ekmek getirme olan erkeklerle ilişkilendirirken, et dışında kalan (öteki) besinleri “uysallık” teması altında kadınlara layık görmekte (Adams, 2019). İki katılımcının aşağıda yer alan ifadeleri bu ataerkil örüntüler temelinde çalışma, erkeklik ve et arasında olan dolaylı bağları anlamak için iyi örneklerdir. Zira vegan ve/veya vejetaryen erkekler, katılımcıların anlam dünyalarında işgöremez, pasif, uysal ve dolayısıyla “eksik” bir erkeklik olarak yer almakta ve erkekliğin kurucu özelliklerine sahip olamayan feminen aktörler olarak kurgulanmaktadır:

“En basit örneği ben sana vereyim ağabey. Adamlar fabrikada çalışıyor mesela Tülomsaş’ı [Eskişehir’de bir fabrika] bilirsin yani. Adam Tülomsaş’ta çalışıyor mesela, bizim samimi iki ağabeyimiz mesela değer verdiğimiz ağabeyimiz sağ olsunlar, birisi vejetaryen dediğin gibi mesela birisi normal etçil. Adam diyor ki ben sabah çalışıyorum yoruluyorum, oturup yemeğimi adam akıllı yiyorum diyor. Yani enerjimi depoladıktan sonra öğleden sonraki işimi yapabiliyorum diyor, ama diyor Koray [vejetaryen olan] yapamıyor diyor. Koray diyormuş ki ben yoruldu. Baktığın zaman doğal yani hem fiziken hem ruhen hem de psikolojikmen adam çökük halde! (Yağız, 20 yaşında, profesyonel futbolcu).

“Yani erkeğin sorumlulukları var, nasıl çalışabilir et ve benzeri şeyleri yemeden? Mesela bir ne bileyim işçiyi düşün hani bu adam nasıl ayakta durabilir? Ondan dolayı vejetaryen erkekler zaten çalışamazlar doğru düzgün.” (Faruk, 25 yaş, profesyonel vücut geliştirmeci)

Vegan ve vejetaryen erkeklerin feminize edilmeleri üzerinden gerçekleşen erkeklik inşalarının bir diğer unsuru ise et ve erkek cinsel gücü arasındaki sıkı ilişki ile ilgilidir. Erkekler erkekliklerini inşa etmek için en elverişli stratejileri sunan hegemonik erkeklik tipi (Bozok ve ark., 2019, s. 1731) başta heteroseksüellik olmak üzere aktif bir cinsel yaşam ve cinsel güç (Sancar, 2013) ile ifade edilir. Önceki bölümde yorumlandığı gibi et ve cinsellik arasında inşa edilen, Cengiz’in “*ne kadar iyi beslenirsen o kadar iyi olursun sekste*” ifadelerinde somutlaşan ilişki nedeniyle, erkek sağlığı için çoğunlukla “yetersiz” olarak görülen bitkisel ürünler ve bunlarla beslenen vegan ve/veya vejetaryen erkekler, et yiyen (ataerkil) erkekler tarafından cinsel ilişkiyi beceremeyen “ezikler” (*losers*) olarak etiketlenmektedirler (Potts ve Parry, 2010, s. 53). Bu bağlamda iki katılımcının aşağıda yer alan sözleri, erkeklik iktidarının kurucu öğelerinden biri olan cinsel iktidar (Bozok ve ark., 2019, s. 1742) ile bir erkeklik pratiği olan et yeme (Adams, 2019) arasında inşa edilen ilişkiyi göstermesi ve bu ilişki referans alınarak “öteki” olarak nitelendirilen vegan ve/veya vejetaryen erkeklerin “cinsel eksiklikleri” vurgulanarak icra edilen erkeklik performanslarını göstermesi açısından oldukça önemlidir:

“... [et yemek] bir de üreme sağlığını %100 etkiler, çünkü et ürünleri testosteronu arttırdığı için cinsel şeyi güçlendirir. Vegan diyetleri yapan erkekler baktığın zaman çöküktür, yüzünde şeylik [solgunluk demeye çalışıyor] vardır ve güçsüzdür [cinsel olarak] düzgün beslenemediği için.” (Cafer, 36 yaşında, rekreasyonel vücut geliştirmeci)

“Ya ben sağlıklı olduğumu düşünmüyorum açıkçası veganlık ya da vejetaryenliğin. Çünkü şunu nasıl desem belli cinsel eksiklikleri yaşıyorlar, ben çevremde de gördüm arkadaşlarım var burada. Bunu birebir bilimsel araştırmalar var zaten belki sen de görmüşsündür, ekstra bu şekilde hayvansal gıda ile beslenmek total olarak testosteronu yükselten de bir durum erkekteki, et yemek yani.” (Turgay, 26 yaş, profesyonel vücut geliştirmeci)

Bazı katılımcıların anlam dünyalarında vegan/vejetaryen erkeklerin “feminen” olarak kodlanmalarının ötesinde onların birer “patolojiye” indirgendikleri göze çarpmaktadır. Bu durumu ataerkil kodlarla büyütüldüğü anlaşılan katılımcı Yağız’ın “*Onlar [vegan ya da vejetaryen erkekler] genelde bir şeyden dolayı tiksiniştir ne bileyim bir şey olmuştur ondan dolayıdır. Sonuçta insanoğlu var olan bir şeyi yani güzel nimetler varken neden gitsin ota boka, ot mot yesin ki*” şeklindeki -bir yandan et dışında kalan (diğer) besinleri de eril bir üslupla ötekileştirdiği- ifadelerinden görmek mümkündür. Benzer bir biçimde çok ataerkil bir baba tarafından büyütüldüğünü belirten Buğra’nın tahayyül ettiği erkeklik idealinde et ve erkeklik arasında o denli sıkı bir bağ kurulduğu anlaşılmaktadır ki katılımcı, erkeklerin “normal” şartlar altında vegan ve vejetaryen olamayacaklarını düşünmekte ve erkeklerin kendi seçimlerinden ziyade çocukken yaşadıkları bir *psikolojik travma* nedeniyle et yemeyi reddettiklerini varsaymaktadır:

“Et yemeyen erkekler büyük bir ihtimalle şu olabilir. Kesinlikle küçüklükten kalma bir travmadan kaynaklanan, hayvanların kesilişinden ya da hayvanların katledilmesi düşüncesinden dolayı yapılan bir etki kalmış olabilir onlarda. Başka bir açıklaması yok bence kesinlikle birincil sebebi bu... Buna sebep olan şeyin küçükken yaşamış oldukları bir travma ya da küçükken yaşamış oldukları bir olay sebebiyle yaşamın geri kalanını vegan olarak geçirme kararı almış olabilir... (Buğra, 23 yaşında, profesyonel rugby sporcusu)

Aynı gerekçelerle Cafer ve Veysel’in ifadelerinde görüldüğü üzere, vegan erkeklerin hormonal patolojiler olarak nitelendirildikleri de görülmektedir. Nitekim katılımcılara göre et yememek hormonal yapıları ve bu hormonların belirleyici olduğu “doğal” özellikler nedeniyle kadınlara uygundur. Erkeklerin kendi ideal erkeklik anlayışları ile bitkisel beslenme pratikleri arasında adeta uçurumların bulunduğunu söylemek mümkündür. Nitekim katılımcılar vegan ve/veya vejetaryen olmayı erkeğin biyolojik yapısına aykırı bir *hormonal patoloji*, başka bir anlatımla erkeklikten “sapma” durumu olarak nitelendirmektedirler:

“Östrojen hormonu yüksek olan erkekler vegan olabilir yani. Yani kadınlık hormonu yani bu şey yani benim fikrim tabii hani kimseye de zorla et ye denmez ama. Böyle erkekler [östrojen seviyesi yüksek] biraz daha duygusal yaklaştıkları için olabilir ama yani bu [veganlık].” (Cafer, 36 yaşında, rekreasyonel vücut geliştirmeci)

“Açıkçası temel döngü hormonal problemlerden kaynaklanıyordu belki. Östrojeni kadın hormonu yüksek olan erkekler daha çok kadınlar gibi bakabilir, daha çok duygusal bakabilir. Bence bu işe [hayvanların kesilmesine] daha duygusal baktıkları için vegan olmayı tercih edebilirler.” (Veysel, 21 yaş, rekreasyonel vücut geliştirmeci)

Katılımcıların ifadelerinde dikkat çeken nokta, erkeklerin bitkisel beslenen erkeklerle dair içlerinde *homofobik bir refleks* barındırmalarıdır. Hegemonik erkeklik inşalarının en temel unsurlarından biri olan homofobi (Connell, 2005) yukarıdaki alıntılarda dolaylı bir şekilde -vegan ve vejeteryan erkekleri erkekliğin normatif kalıplarına uymayan duygusal ve östrojenle ilişkilendirme- yer almaktadır. Bu ilişki Cafer’in “Bu [veganlık/vejetaryenlik] eşcinsel olmak gibi bir şey. İnsan düşünen bir hayvandır ve bence et tüketmesi gayet normaldir. Bu zamana kadar evrim sürecinde gerçekleştirilmesi için o şekilde gelmiştir. O yüzden [et yemek] normaldir” sözlerinden anlaşılabilir ve katılımcının bitkisel beslenen erkekleri bir tür “anormallik” teması altında eşcinsellik potasına yerleştirdiği anlaşılabilir. Bu durum katılımcılar arasında en yoğun ataerkil özelliklere sahip olduğu anlaşılan Yağız’ın ifadelerinde ise doğrudan somut bir şekilde gözlemlenebilmektedir. Nitekim katılımcı vejeteryen bir erkek arkadaşı ile deneyimlediği durumlara referansla, tüm vegan/vejeteryen erkekleri homofobik bir dille bir tür “uyumsuzluk” adı altında heteroseksüel (ataerkil) erkeklerin et yeme rutinlerinin dışına atmaktadır:

“Genelde vejeteryen erkekler toplum içinde biraz daha zaten daha uyumsuzdurlar, ortama ayak uyduramazlar. Mesela bir erkeğin arkadaşı düşünsene toplaşıp gel kelle paça içelim dediği gibisinden iki tanesi fire veriyor, iki tanesi fire verdiği zaman tamam kardeşim vejeteryen olabilirsin ama gelip

otur yanımızda! Ama ‘ay ben tiksiniyorum’ yani tiksiniyorsan o zaman ... git yani yanlış anlama da yani toplum içinde biraz daha dışlanıyorlar.” (Yağız, 20 yaş, profesyonel futbolcu)

Vegan/vejetaryen erkeklerin patolojilere indirgenmesinin ve eşcinsellikle ilişkilendirilmesinin kaynağı kurumsal olarak empoze edilen zorunlu et yeme normudur (Kheel, 2004). Kheel’e göre (2004, s. 329) ataerkil ilişkilerde dayatılan heteroseksüellik gibi et yemek de erkeğin “kudretini” simgeler; bu nedenle zorunlu heteroseksüellik gibi zorunlu et yeme normlarını reddetmek marjinallik, eksiklik ve anormallik olarak nitelendirilir. Burgan’ın (2015, s. 40) vurguladığı gibi ataerkil ilişkilerde hem heteroseksüellik hem de et yemek “normal” davranışlara tekabül eder; bunun karşısında yer alan eşcinsellik ve et yememek birer tıbbi meseleye indirgenir. Bir anlamda eşcinsel erkeklerin ataerkil ilişkilerde “yeterince” erkek olamadığı gerekçesiyle dışlanması gibi, benzer şekilde et yemeyen erkeklerin de erkeklik kimliğinin çerperinde tahayyül edildikleri görülmektedir. Sobal’ın (2005, s. 141) işaret ettiği gibi et yemenin bir erkeklik icrası olması, özellikle ataerkil kodlarla yetiştiği anlaşılın katılımcıların, bitkisel beslenmeyi kadınlıkla ilişkilendirmelerine ve bu doğrultuda vegan ve/veya vejetaryen erkekleri eşcinsel olarak damgalamalarına kaynak oluşturmaktadır.

Buna karşılık, et yemeyi eril bir norm olarak imlemelerine rağmen, tüm katılımcıların vegan ve/veya vejetaryen erkekleri ötekileştirmediklerinin de altını çizmek gerekmektedir. Roos ve arkadaşlarının (2001, s. 51) elde ettiği bulgular orta sınıf örüntülerine sahip bazı erkeklerin sebzeleri daha az ikincilleştirdikleri ve Nath’ın (2010, s. 272) nitel çalışmasında görüldüğü gibi vegan ve/veya vejetaryen erkekleri marjinalleştirmedikleri görülmektedir. İlgili çalışmaların işaret ettikleri bu durumlar, orta sınıf bir aileden geldiği anlaşılın Engin’in “*Önyargım da yok gayet saygı duyuyorum. Çevresinde ön yargı çok ama vegan arkadaşımın. Et yememesine karşı aşırı bir tepkileri var insanların*” ifadelerinde somutlaşmaktadır. Benzer bir biçimde Gökhan’ın “*Kendi tercihi ile alakalı ama bizim örf ve adetimize göre hani bir erkek et yemiyor falan ya herkes bir tuhaf bakar. Ama aslında [vegan bir erkek olmakta] yanlış bir şey yok*” sözlerinden anlaşılabilceği üzere erkeklerin bir kısmı, et yemeyen erkekleri ikincilleştiren ataerkil nosyonların toplumsal inşalar olduğunun farkındadırlar ve bu farkındalık sayesinde et yemeyen erkeklikleri ötekileştirmemektedirler. Bu durum bir yandan erkekliğin farklı kesimlerle şekillenen, algılanan ve deneyimlenen bir toplumsal cinsiyet kimliği olduğuna, bir yandan da erkekliklerin değişime ve dönüşüme açık olduklarına, dolayısıyla başka bir erkekliğin mümkün olduğuna işaret etmektedir.

Homososyal Bir Mekân Olarak Mangal Başında Erkeklik Performansları

Et ve erkeklik arasındaki ilişkiye dair araştırma kapsamında karşılaşılan üçüncü tema ise mangalın erkekler tarafından bir çeşit homososyal mekân olarak kurgulanması ile ilgilidir. Görüşülen tüm katılımcılar ev içinde yemek pişirme rolünü özel alanla bir

tuttukları kadınlarla ilişkilendirmekte ve kamusal alanda icra ettikleri “erkeklik” rolleri gereği mutfakta yer al(a)madıklarını belirtmektedirler. Bu durum, Fatih’in “*Evin hiyerarşik düzeni gibi dışarıdan erkek getirir, kadın pişirir yani. Genelde yani bizde gıda işi yemek işi bayan üzerine kalıyor*” şeklindeki ifadelerinde karşılık bulduğu gibi, erkeği ev işlerinden uzak tutan ataerkil örüntüden (Bozok, 2018) kaynaklanmaktadır. Söz konusu örüntü temelinde erkeğe ev ile ilişkili olarak erkekliğin kurucu unsuru olan ve gerçekleştirilemediğinde erkekler açısından bir erkeklik kaybı şeklinde deneyimlenen *eve ekmek getirme* rolü atfedilir (Bozok, 2018). Bu rol temelinde mutfak ile yüzeysel bir şekilde ilişki kuran erkekler, Yağız’ın “*Bütçeyi genelde bizim peder kontrol eder. Yemek pişirmeyi genelde ablalarım yapar, annem yapar. Çünkü biraz daha biz dışarıda olduğumuz için akşam geldiğinde yemek hazır oluyor*” ifadesinde görüldüğü gibi, yalnızca mutfağın finansmanını sağlarlar. Erkekliğe atfedilen bu rol erkeklerin toplumsal anlamda bir “erkek” olmaları ve hegemonik erkeklikle iş birliği yapabilmeleri açısından önemli ölçüde işlevsel bir stratejiye tekabül etmektedir. Zira katılımcılar mutfakla ilişki kur(a)madıklarını vurgulayarak kendilerini “işçi gücü” olan, başka bir anlatımla “kadını” olmayan bir erkeklik şeklinde inşa etmektedirler.

Bununla birlikte her ne kadar pek çok erkek yemek pişirmeyi bir kadın işi olarak nitelse de bazı katılımcılar Gökhan’ın “*Bence erkekler et konusunda daha bilgili yani daha çok geliştirmişler kendisini*” şeklinde söylediği gibi erkeklerin et pişirme konusunda daha başarılı olduklarını imlemektedirler. Bu durum Akın’ın “*Yemekleri eşim pişiriyor, ben et pişirmekten anlarım*” şeklindeki -yemekleri ve eti ayrı kategoriler olarak nitelendirmiş olduğu- sözlerinde görüldüğü üzere, ataerkil ilişkilerde etin “doğası” gereği erkeklikle ilişkilendirilmesinden (Adams, 2019) kaynaklanır. Bu bağlamda kadınlara atfedilen yemek pişirme rolünden uzaklaşmak ve erkeksi bir simge olarak anlamlandırılan eti pişirmekten *anlamak*, temelde kadını rollerden uzaklaşma aracılığı ile inşa edilen erkekliğin (Seidler, 1989, s. 18; Cornwall ve Lindisfarne, 1994, s. 11) daha fazla pekiştirilmesi adına icra edilen bir erkeklik performansı olarak yorumlanabilir.

Erkeklerin et pişirme ile olan ilişkilerini en bariz bir biçimde vurguladıkları ve erkekliklerini et pişirme yoluyla doğrudan inşa ettikleri pratik ise mangaldır. Mangal yapmak, ataerkil örüntü temelinde bir kadın işi olarak nitelenen yemek pişirme rolünün (Bozok, 2018) erkeksi tekniklerle icra edildiği, erkekleri “kadın işi” yapan erkeklerle yönelik alaycı varsayımlardan azade eden (Nath, 2010, s. 269) ve hatta pişirilen gıdanın büyük oranda bir erkeklik simgesi olarak kodlanan et (Adams, 2019) olması nedeniyle erkekliği pekiştiren bir pratiğe karşılık gelmektedir (Sobal, 2005, s. 144). Dahası, katılımcılar için mangal yapmak bir erkeklik performansı olduğu ölçüde, mangal başı da erkekliklerin dolaşıma girdikleri, yeniden üretildikleri, erkek iktidarını mümkün

kılan bir homosoyal mekân⁴ olarak kurgulanmaktadır. Bu durum Gökhan'ın “*Mesela kızlar arasından duymazsın hadi gel mangal yapalım dediğini ama erkeklerden duyarsın yani, bu erkeklerle alakalı*” sözlerinde olduğu gibi Turgay'ın “*bir kadından duymazsın hadi gel hafta sonu bir mangala götürüyem diye bir şey duyamazsın ama erkeklerin birçoğundan duyarsın*” şeklindeki genelleyici ifadesinden de doğrudan anlaşılabilir. Erkeklik bağlamında homosoyallik erkeklerin birbirleriyle erkekli pratikleri sergiledikleri, erkekliklerini yeniden ürettikleri; kadınları ve ataerkil ol(a)mayan (diğer) erkeklikleri dışladıkları simgesel bir mekanizmadır (Bird, 1996). Katılımcıların deneyimleri ve düşüncelerine göre, erkekler için bir tür “tek cinsli cemaatleşme” (Sancar, 2013, s. 306) örneği olan mangalda, diğer homosoyal mekânlarda olduğu gibi, erkeklikle ilişkili pek çok pratik bulunmaktadır. Bunlar bir yandan erkeklerin kimliklerini yeniden inşa etmeleri için erkeklere fırsat sağlayan, bir yandan da bir erkek mekânı olarak kurgulanan mangalın yeniden eril bir alan olarak savunulmasını içeren *erkeklik stratejileri* olarak yorumlanabilirler.

Katılımcılardan Gökhan, kadınları annelik ve çocuk bakımı gibi işlerle sınırlandıran ataerkil örüntüye (Bozok, 2018) atıfta bulunarak mangal yapmayı kimliğinin doğal bir parçası olarak nitelendirmektedir. Gökhan'ın bu ifadeleri, eti sözde doğaları gereği çoğunlukla erkeklere atfeden etin cinsel politikasının (Adams, 2019) kendini mangalda doğrudan somutlaştırdığını ve erkeklerin mangalı kadınları tecrit ederek bir “erkeklik” mekânı olarak muhafaza etmelerinde kullandıkları temel stratejilerin içine gömülü olduğunu göstermektedir:

“Bence doğası gereği olabilir yani erkeğin fitratı ile alakalı olabilir. Mesela ne bileyim hani bu anaçlık var ya işte kadınlar düzenliyor, topluyor falan. Bu tamamen psikolojik bir şey olabilir. Hani ben erkeğim yani mangal yaparım falan gibi olabilir, yani tabi canım bizde erkekler yapar mangal, yani her yerde öyle, yani çok az gördüm ben bayanın mangal yaptığını.” (Gökhan, 27 yaşında, profesyonel boksör)

Bu tecrit etme stratejisinin, Yağız'ın ifadelerinden görüldüğü gibi, yalnızca kadınlara yönelik olmadığı, aynı zamanda katılımcının imgelemindeki erkeklik özelliklerine sahip ol(a)mayan, maydonoz ve roka gibi ataerkil ilişkilerde kadınlara atfedilen “değersiz” besinleri sofralarında bulunduran vegan ve/veya vejetaryen erkeklere de yönelik olarak geliştirildiği anlaşılmaktadır:

“Ağabey gidiyoruz, gidiyoruz da [mangala] adam [vejetaryen arkadaşı] et pişirdiğimiz zaman yanımızda yok, yediğimiz zaman da yanımızda yok! Sonra gelip ağabey ekmeğin içine biraz maydanozdur, roka moka onları yiyor [alaycı bir tavırla].” (Yağız, 20 yaşında, profesyonel futbolcu)

4 Homosoyal (eştoplumsal) mekânlar ağırlıklı olarak belirli bir cinsiyetin kullanımına açık olan, aynı cinsiyet-ten bireylerin cinsiyet kimliklerini icra ettikleri ve toplumsal ilişkiler geliştirdikleri uzamlardır (Bozok, 2011). Söz gelimi, erkeklerin niceliksel olarak yoğun bir biçimde buldukları stadyumlar özellikle de genç erkeklerin “dibine kadar erkek olmayı hissettikleri” homosoyal mekânlara karşılık gelmektedir (Bozok, 2011, s. 66).

Katılımcı (ataerkil) erkekler tarafından geliştirilen bir diğer strateji ise kültürel olarak erkekliğe atfedilen rollerin vurgulanmasıdır. Bu süreçte katılımcılar, erkeklere iktidardan pay almaları için önemli haritalar sunan hegemonik erkeklik inşalarını (Whitehead, 2002, s. 89) ön plana çıkararak ve bu inşaların yalnızca erkekler tarafından icra edilebileceklerini vurgulayarak mangalı eril bir homososyal mekân olarak kurgulamaya çalışmaktadırlar. Bu stratejilerin bir boyutu, Akın'ın “*Daha tehlikeli olduğu için kadınlar [mangal] yapmıyor. Sonuçta kömür yani yanabilirler. Kömür işte dumanından rahatsız olabilirler*” şeklindeki ifadesinde somutlaştığı üzere, normatif erkekliğin cesaret özelliği üzerinden mangal pratiğinin erkeksi kodlarla anlamlandırılmasını ve mangal yapmanın “narinlik” kurgusu temelinde kadınlara “uygun” olmadığını vurgulanmasını içerir. Erkeklerin normatif erkeklik rollerinin altını çizerek mangalı bir erkek mekânı olarak (yeniden) inşa etme amacı doğrultusunda geliştirdikleri stratejilerin bir diğer boyutu ise Turgay'ın aşağıdaki alıntılarından okunabilmektedir:

“Mangalçı arkadaşlar var. Bunu bir sosyal aktivite haline getiren erkekler var. Nasıl desem yani erkek için bir güç sembolüdür eti pişirmek hani şey bu topluluk içinde sen şu an et pişiriyorsun ve yediriyorsun... Benim çok yakın arkadaşlarım [erkek] var öyle mangalçı diyorum ben. Hani kendisi o kadar yemiyor, yani yiyor da insanlara et yedirince mutlu oluyor.” (Turgay, 26 yaşında, profesyonel vücut geliştirme)

Katılımcı *mangalçı* olarak tipleştirdiği bir arkadaşı üzerinden, söz konusu erkeklerin pişirdikleri eti yemekten ziyade, başkalarına yedirmekten daha fazla keyif aldıklarını imlemektedir. Turgay'ın ifadelerinde dikkat çeken erkeklik kimliği ile ilişkili önemli nokta, mangalçı erkeklerin paylaştıkları et karşılığında -bir çeşit hediyeleşme pratiği aracılığıyla- kazandıkları sembolik iktidar ve bundan duydukları kişisel hazzın boyutudur. Erkeklerin oldukça keyif aldıkları bu durum, erkeklere iktidara yaklaşma yolları sunan hegemonik erkeklik inşalarının basamaklarından biri olan “sağlayıcı erkek” (*provider*) rolünün icra edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu icranın öncülü ise kapitalist ve ataerkil ilişkilerde büyük ölçüde erkeklikle ilişkilendirilen ekonomik özerkliğe (Sancar, 2013) sahip olmaktır. Et ekonomik anlamda değerli bir mal olduğu için ekonomik açıdan özerk olmayı gerektirir ve bu özerkliğe bağlı olarak ete sahip olanlara sembolik bir güç ve statü bahşedilir (Kheel, 2004, s. 330). Bu bağlamda, *mangalçı* erkeklerin mangaldaki mutluluklarının esas nedeni, kendilerini ekonomik olarak özerk ve sağlayıcı (*provider*) bir erkek olarak inşa edebilmelerinin vermiş olduğu konfordan kaynaklanmaktadır. Başka bir anlatımla “*ne kadar köfte, o kadar erkeklik*” gibi düşünülebilecek mangaldaki bu hediyeleşme pratiği, erkeklik kimliğini ataerkil, cinsiyetçi ve homofobik ilişkiler üzerinden üretmede ve mangalı erkeksi hazların alındığı eril bir mekân olarak (yeniden) kurgulamada önemli bir stratejiye karşılık gelmektedir.

Sonuç

Bu çalışma, ataerkil ilişkilerde çoğunlukla erkeklere atfedilen et yeme ile erkeklik kimliği arasındaki ilişkileri, Eskişehir’de fenomenolojik desende yürütülen niteliksel bir alan araştırması aracılığı ile sosyolojik olarak değerlendirmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın katılımcılarını zorunlu et yemenin yoğun bir şekilde görüldüğü futbol, boks, vücut geliştirme, crossfit ve rugby gibi eril sporlarla ilgilenen erkekler oluşturmuş ve görüşmelerle elde edilen veriler erkeklerin kendilerine özgü toplumsal gerçeklik anlayışları referans alınarak analiz edilmiş ve eleştirel erkeklik incelemelerine referansla yorumlanmaya çalışılmıştır. Temel olarak araştırma sonucunda elde edilen bulgular, et yemenin farklı bağlamlarda ve ilişkisellikler içinde ataerkil ve cinsiyetçi erkekler tarafından cinsiyet kimliklerini icra etme aracı olarak kullanıldığını göstermektedir.

Ataerkil ilişkilerde etin avcı erkeklik anlatısına bağlı olarak bir erkek besini olarak kodlanması, erkeklerin ete yükledikleri çeşitli anlamlarda sıklıkla karşılaşmakta ve bu durum erkeklerin beslenme deneyimlerini doğrudan etkilemektedir. Erkekler “özleri” gereği daha fazla et yediklerini ve/veya yemeleri gerektiğini vurgularken kendilerini kadınlardan temyiz etmekte ve etin *asli* sahipleri olarak tahayyül etmektedirler. Erkeklerin anlam dünyalarında et ile et dışında kalan sebze, meyve ve tahıllar arasında cinsiyetçi bir sınır olduğu ve et ile sebzelerin tıpkı kadınlık ve erkeklik gibi zıt kategoriler şeklinde kodlandığı anlaşılmaktadır. Erkeklerin imgelemlerinde diğer besinler olarak nitelendirilen sebzeler, meyveler ve tahıllar kadınlıkla ilişkilendirilen, hegemonik erkeklik inşaları açısından “işlevsiz” ve kaçınılması zorunlu özellikleri çağrıştırmaktadır. Nitekim katılımcıların büyük bir kısmı bitkisel beslenmeyi kadınlara atfedilen toplayıcılık, uysallık, doğurganlık, ev içi emek gibi erkeklik için uzak durulması gereken özellikler temelinde, kadınlara “uygun” bir beslenme şekli olarak nitelemektedir. Bunun karşısında çalışma, eve ekmek getirme gibi rollere ve/veya güçlülük, kaslılık, cinsel güç, saldırganlık, avcılık, vahşilik gibi cinsiyet kimliklerinin doğal bileşenleri olarak imledikleri özelliklere referansla erkeklerin etsiz beslenemeyeceklerini varsaymaktadırlar. Etin erkekler için zorunlu olarak gerekli olduğu fikri, erkek sporlarında (Sancar, 2013) daha yoğun bir şekilde dillendirilmekte, erkekler et yemeyi spor alanındaki başarı ölçütlerinden biri olan kasa, güce ve agresyona ulaşmak için bir *doxa* olarak nitelemektedirler. Spor, erkeklik, beden ve et arasındaki ilişkiye referansla katılımcıların vegan ve/veya vejetaryen sporcuları küçümsedikleri ve söz konusu sporcuların başarılarını karaladıkları da anlaşılmaktadır. Dolayısıyla erkekler et yemeyi, kendi imgelemlerindeki erkeklik ideallerine ulaşmak için gerekli ve zorunlu bir pratik olarak görmekte ve kendi cinsiyet kimliklerini et yemediklerini ve/veya yememeleri gerektiğini düşündükleri kadınlar üzerinden inşa etmektedirler. Bir anlamda erkekler hem “erkek” olmak -çalışmak, güçlü olmak, cinsel olarak muktedir olmak- hem de bunu kanıtlamak için -avcı olduğunu, saldırgan olduğunu, doyumsuz olduğunu- et yemekteyirler.

Erkekler açısından et yeme aracılığıyla gerçekleşen toplumsal cinsiyet icrasının bir diğer boyutu, katılımcıların vegan ve/veya vejetaryen erkekleri ikincilleştirme biçimlerinde görülmektedir. Erkeklik ve et yeme ile sebze ve kadınlık arasında kurulan hiyerarşik ilişki nedeniyle, erkekler vejetaryenlik ve/veya veganlık gibi bitkisel ürün bazlı beslenme pratiklerini kadınsı olarak nitelendirmektedirler. Bu yönüyle ataerkil erkekler için vejetaryenlik ve/veya veganlık toplumsal cinsiyet kimliklerine yönelik bir tür dişil korku şeklinde tahayyül edilmekte ve bazı katılımcılar vegan ve/veya vejetaryen erkekleri cinsel yetersizlik, işgöremezlik ve/veya güçsüzlük gibi erkeklikle ilişkili olmayan özellikler temel alınarak *feminize* etmektedirler. Bazı katılımcılar için ise bitkisel beslenmek erkeklikle o denli uzak bir mesafe olarak algılanmaktadır ki söz konusu erkekler, herhangi bir erkeğin vegan ve/veya vejetaryen olmasının nedenini, özgür bir seçimden ziyade psikolojik bir travmaya ya da hormonal bir patolojiye indirgemektedirler. Araştırmada ortaya konulan bu sonuç, erkeklerin diğer erkekliklerle de her daim rekabet ve çatışma içerisinde olduğunu ve erkekliğin kadınlarla beraber diğer erkeklikler ile ilişki bir biçimde inşa edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte az sayıdaki katılımcının vegan ve/veya vejetaryen erkeklere yönelik herhangi eril bir ifade kullanmadığını ve onları ötekileştirmediğini de belirtmek gerekmektedir. Çalışmada ortaya konulan bu durum, erkekliğin sabit ve özsel olmadığını, farklı özelliklere sahip yamalı bohça şeklinde bir kimliğe tekabül ettiğini (Bozok, 2015) ve bu nedenle daha eşitlikçi bir erkekliğin mümkün olduğunu da gösterir niteliktedir.

Et yeme üzerinden gerçekleşen erkeklik icrasının en yoğun olarak görüldüğü alanlardan birisi de erkekler için bir tür homososyal mekâna karşılık gelen mangaldır. Her ne kadar erkekler yemek pişirmeyi çoğunlukla bir kadın pratiği olarak nitelendirirler de erkekler için bir erkeklik simgesi olan eti pişirmek ve bunu kamusal alanda gerçekleştirmek erkeklerin toplumsal cinsiyet kimliklerini pekiştirmek için başvurdukları yöntemlerdir. Erkekler mangaldan “avcı doğaları” gereği daha iyi anladıklarını ve tehlikeli bir iş olmasından dolayı kadınların mangalda başarılı olamadıklarını düşünmektedirler. Bununla birlikte bir katılımcı kendi gözlemleri üzerinden *mangalçı* şeklinde tipleştirmiş olduğu erkeklerin et yemekten ziyade, eti dağıtmaktan keyif aldığını vurgulamaktadır. Bu keyif ise ataerkil ilişkilerde normatif erkeklikle ilişkilendirilen ekonomik özerklik ve sağlayıcılık rollerinin icra edilmesiyle erişilen ataerkil payın (Connell, 2005) erkekler tarafından kaynaklanmaktadır. Erkeklerin bu konforu kaybetmemek adına sıklıkla hegemonik erkeklik inşalarıyla suç ortaklığı yaparak mangal bir çeşit erkeklik stratejileri ile kadınlardan ve öteki olarak kodladıkları vegan/vejetaryen erkekliklerden korumaya ve alandaki müktedir konumlarını yeniden üretmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır.

Araştırma ataerkilliğin ve cinsiyetçiliğin mikro bir alan olan sofralarda bile farklı kesişimler temel alınarak farklı şekillerde deneyimlendiğini göstermektedir. Dahası, bu çalışma sonucunda elde edilen veriler, et yemenin bir toplumsal cinsiyet kimliği icrası olarak imlenmesinin sınıfsal konum, meslek ve eğitim gibi farklı kesişimsel

unsurlara sahip erkeklik tahayyülerine göre değiştiğine dair ipuçları vermektedir. Yine de et yemenin pek çok ataerkil ve cinsiyetçi erkek açısından son derece önemli bir cinsiyet icrasına tekabül ettiğini söylemek mümkün görünmektedir.

Son olarak erkeklerin kendilerini muktedir bir cinsiyet kimliği olarak inşa etmek için et yeme üzerinden icra ettikleri bu performanslara kadınlar ya da vegan ve/veya vejetaryen erkeklerin nasıl ve hangi şekillerde tepki verdikleri bu çalışmanın kapsamını aşan problemlerdir. Bunlara ek olarak “kadınlar için et yemek ataerkil ilişkilerde bir güçlenme olarak deneyimlenebilir mi?” ya da “vegan erkeklikler alternatif erkeklik inşalarının neresindedirler?” gibi problemler, bu araştırmanın yazarının saha çalışmasında edindiği deneyimler sonucunda zihninde oluşan farklı araştırma önerilerinden yalnızca bir kaçıdır. Bu nedenle söz konusu ilişkileri yorumlayan niteliksel araştırmaların -ve elbette bunlardan fazlasının- eleştirel erkeklik incelemeleri, toplumsal cinsiyet ve beslenme sosyolojisi alanlarına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Teşekkür: Başta hocam Dr. Öğretim Üyesi Erhan AKARÇAY’a beslenme sosyolojisine yaptığı katkılar ve kendisinden eğitim hayatım boyunca alma fırsatı bulduğum beslenme sosyolojisine ilişkin çeşitli derslerden ötürü teşekkürlerimi bir borç bilirim. Ayrıca İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi’ne “Yemek ve Toplum” adlı özel bir sayıya yer verdiği için teşekkürlerimi sunarım.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declares no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

Kaynakça/References

- Adams, J. (2019). *Etin cinsel politikası*. (G. Tezcan ve E. Boyacıoğlu, çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Aksoy, O. (Film Director). (1977). *Dila hanım*. İrfan Ünal (Studio).
- Bentley, A. (2004). The other Atkins revolution: Atkins and the shifting culture of dieting. *Gastronomica*, 4(3), 34-45.
- Bird, S. R. (1996). Welcome to the men’s club: Homosociality and the maintenance of hegemonic masculinity. *Gender & Society*, 10(2), 120–132.
- Bourdieu, P. (2006). *Pratik nedenler*. (H. Uğur Tanrıöver, çev.). Hil Yayınları.
- Bourdieu, P. (2015). *Eril tahakküm*. (B. Yılmaz, çev.). Bağlam Yayıncılık.
- Bozok, M. (2009). Erkeklik incelemeleri alanındaki başlıca kuram ve yaklaşımların sosyalist feminist bir eleştirisine doğru. 6. *Ulusal sosyoloji kongresi bildiriler kitabı: Toplumsal dönüşümler ve sosyolojik yaklaşımlar* içinde (s. 431–445). Adnan Menderes Üniversitesi.
- Bozok, M. (2011). *Soru ve cevaplarla erkeklikler*. Altan Basım.
- Bozok, M. (2015). Ataerkil ve cinsiyetçi erkeklikler, erkeklik ve erkekliklerin eleştirisi, profeminizm, ben ve kendim. A. Akaltun (Ed.), *Erkekler* içinde (s. 29–38). NotaBene Yayınları.

- Bozok, M. (2018). Türkiye’de ataerkillik, kapitalizm ve erkeklik ilişkilerinde biçimlenen babalık. *Fe Dergi*, 10(2), 31–42.
- Bozok, M. Munar, Z. M., & Kavasoglu, İ. (2019). Cinsiyetlendirilmiş bir egzersizin sınırlarında: Adana’daki erkeklerin pilates deneyimleri. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 1721–1756.
- Brady, J., & Ventresca, M. (2014). Officially a vegan now: On meat and renaissance masculinity in pro football. *Food and Foodways*, 22(4), 300–321. <https://dx.doi.org/10.1080/07409710.2014.964605>
- Buerkle, C. W. (2009). Metrosexuality can stuff it: Beef consumption as (heteromasculine) fortification. *Text and Performance Quarterly*, 29, 77–93. <https://dx.doi.org/10.1080/10462930802514370>
- Burgan, E. (2015). İlk kültürel gereç çuval ise: Erkeklik ve et yemenin kesişimselliğinde bilimsel anlatıların kuruluşu. *Fe Dergi*, 7(2), 35–47. https://dx.doi.org/10.1501/Fe0001_0000000141
- Calvert, A. (2014). You are what you (m)eat: Explorations of meat-eating, masculinity, and masquarade. *Journal of International Women’s Studies*, 16(1), 18–33.
- Cavazza, N., Guidetti, M., & Butera, F. (2015). Ingredients of gender-based stereotypes about food: Indirect influence of food type, portion size and presentation on gendered intentions to eat. *Appetite*, 91, 266–272. <https://dx.doi.org/10.1016/j.appet.2015.04.068>
- Counihan, C. M. (2005). Food and gender: Identity and power. In C. M. Counihan & S. L. Kaplan (Eds.), *Food and gender: Identity and power* (pp.1–9). Harwood Academic Publishers.
- Connell, R. W. (1998). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar*. (C. Soydemir, Tran.). Ayrıntı Yayınları.
- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. University of California Press.
- Cornwall, A., & Lindisfarne, N. (1994). *Dislocating masculinity*. Routledge Press.
- Creswell, J. W. (2018). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (M. Bütün & S. B. Demir, Tran.). Siyasal Kitabevi.
- Daniels, S., Glorieux, I., Minnen, J., & Tienoven, T. (2012). More than preparing a meal? Concerning the meanings of home cooking. *Appetite*, 58(3), 1050–1056. <https://dx.doi.org/10.1016/j.appet.2012.02.040>
- DeVault, M. (1997). Conflict and defence. In C. M. Counihan & P. van Esterik (Eds.), *Food and culture: A reader* (pp. 180–199). Routledge.
- Donaldson, M. (1993). What is hegemonic masculinity?. *Theory and Society*, 22(5), 643–657.
- Eller, J. D. (2009). *Cultural anthropology: Global forces, local lives*. Routledge.
- Erdoğan, İ. (2014). Erkek dergilerinde sağlıklı erkek neden ideal erkektir? *Men’s Health Dergisi*’nde hegemonik erkeklik ve popüler sağlık söylemi. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 3(Sağlık İletişimi), 133–154.
- Fiddes, N. (1991). *Meat: A natural symbol*. Routledge.
- Gedik, E. (2018). From tractor to rig tyre: How masculinity are exhibited in male magazines. In *Academic Studies in Social, Human and Administrative Science* (pp. 79–91). Gece Kitaplığı.
- Gelfer, J. (2013). Meat and masculinity in men’s ministries. *The Journal of Men’s Studies*, 21(1), 78–91. <https://dx.doi.org/10.3149/jms.2101.78>
- Heinz, B., & Lee, R. (1998). Getting down to the meat: The symbolic construction of meat consumption. *Communication Studies*, 49, 86–99. <https://dx.doi.org/10.1080/10510979809368520>
- Holm, L., Ekström, M. P., Hach, S., & Lund, T. B. (2015). Who is cooking dinner? *Food, Culture & Society*, 18(4), 589–610. <https://dx.doi.org/10.1080/15528014.2015.1088191>

- In, N. (2017). Vegan Hong Kong bodybuilder Hin Chun Chui wrestles protein myths and shows you don't need meat or dairy to be a winner. *South China Morning Post*. <https://www.scmp.com/lifestyle/health-beauty/article/2105436/vegan-hong-kong-bodybuilder-hin-chun-chui-wrestles-protein>
- Kheel, M. (2004). Vegetarianism and ecofeminism: Toppling patriarchy with a fork. In S. F. Sapontzis (Ed.), *Food for thought: The debate over eating meat* (pp. 327–341). Prometheus Books.
- Kimmel, M. (1996). *Manhood in America: A cultural history*. Simon & Schuster.
- Kirkova, D. (2015). Vegan bodybuilder, 40, aims for Mr. Universe title as he says meat-free diet has made him stronger than ever. *METRO*. <https://metro.co.uk/2015/09/24/vegan-bodybuilder-40-aims-for-mr-universe-title-as-he-says-meat-free-diet-has-made-him-stronger-than-ever-5351168/>
- Knapton, S. (2014). Vegetarians have much lower sperm counts. *The Telegraph*. <https://www.telegraph.co.uk/men/active/mens-health/11172519/Vegetarians-have-much-lower-sperm-counts.html>
- Koca, C. (2016). Cinsiyetlendirilmiş bir sosyal alan olarak spor. C. Koca (Ed.), *Sporun toplumsal cinsiyet halleri* içinde (s. 18–37). Spor Yayınevi ve Kitabevi.
- Korkmaz, U. F. (2014). Parisli bir kasabın erkeklik halleri. *İlef Dergisi*, 1(1), 89–114.
- Larbi, M. (2017). Vegan body building challenge: Do you really need meat to build muscle? *METRO*. <https://metro.co.uk/2017/11/01/vegan-body-building-challenge-do-you-really-need-meat-to-build-muscle-7044680/>
- Levy, D. P. (2007). Hegemonic masculinity. In M. Flood., J. K. Gardiner., B. Pease. & K. Pringle. (Eds.), *International encyclopedia of men and masculinities* (pp. 253–255). Routledge.
- Little, J., Ilbery, B., & Watts, D. (2009). Gender, consumption and the relocalisation of food: A research agenda. *Sociologia Ruralis*, 49(3), 201–217. <https://dx.doi.org/10.1111/j.1467-9523.2009.00492.x>
- Llyold, G. (1996). *Erkek akıl: Batı felsefesinde erkek ve kadın* (M. Özcan, çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Loo, T. (2001). Of moose and men: Hunting for masculinities in British Columbia, 1880–1939. *Western Historical Quarterly*, 32(3), 297–319. <https://dx.doi.org/10.2307/3650737>
- Lupton, D. (1996) *Food, the body and the self*. Sage Publications.
- MacInnes, J. (1998). *The end of masculinity: The confusion of sexual genesis and sexual difference in modern society*. Open University Press.
- Maurer, D. (2002). *Vegetarianism: Movement or moment?* Temple University Press.
- Nahya, Z. N. (2017). Toplumsal cinsiyet ve beslenme: Toplumun sofrasında kadınlıklar ve erkeklikler. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 50, 24–36.
- Nath, J. (2010). Gendered fare? A qualitative investigation of alternative food and masculinities. *Journal of Sociology*, 47(3), 261–278. <https://dx.doi.org/10.1177/1440783310386828>
- Peternieuwenhuizen. (2006). “I'm a man - Burgerking” [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=BRwv-bINi7U>
- Phillips, A., & Taylor, B. (1986). *Sex and skill in waged work*. Virago.
- Pollock, D. K. (2005). Food and sexual identity among the culina. In C. M. Counihan & S. L. Kaplan (Eds.), *Food and gender: Identity and power* (pp.12–29). Harwood Academic Publishers.
- Potts, A., & Parry, J. (2010) Vegan sexuality: Challenging heteronormative masculinity through meat-free sex. *Feminism & Psychology*, 20, 53–72. <https://dx.doi.org/10.1177/0959353509351181>
- Rajvanshi, M. (2019). 3 vegan bodybuilders show you that you can still beef up on a plant-based diet. *Style*. <https://www.scmp.com/magazines/style/news-trends/article/2186638/3-vegan-bodybuilders-show-you-you-can-still-beef-plant>

- Richardson, N. (2012). Introduction to Part 1: What is the “practice” of bodybuilding?. In A. Locks & H. Richardson (Eds.), *Critical readings in bodybuilding* (pp. 21–27). Routledge.
- Rogers, R. (2008). Beasts, burgers, and hummers: Meat and the crisis of masculinity in contemporary television advertisements, environmental communication. *A Journal of Nature and Culture*, 2(3), 281–301. <https://dx.doi.org/10.1080/17524030802390250>
- Roos, R., Prattala, R., & Koski, K. (2001). Men, masculinity and food: Interviews with Finnish carpenters and engineers. *Appetite*, 37(1), 47–56. <https://dx.doi.org/10.1006/appe.2001.0409>
- Rothgerber, H. (2012). Real men don’t eat (vegetable) quiche: Masculinity and the justification of meat consumption. *Psychology of Men & Masculinity*. Advance online publication: <https://dx.doi.org/10.1037/a0030379>
- Rozin, P., Hormes, J. M., Faith, M. S., & Wansink, B. (2012). Is meat male? A quantitative multimethod framework to establish metaphoric relationships. *Journal of Consumer Research*, 39(3), 629–643. <https://dx.doi.org/10.1086/664970>
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkânsız iktidar*. Metis Yayınları.
- Seidler, V. J. (1989). *Rediscovering masculinity: Reason, language and sexuality*. Routledge Press
- Sobal, J. (2005). Men, meat, and marriage. Models of masculinity. *Food and Foodways*, 13, 135–158. <https://dx.doi.org/10.1080/07409710590915409>
- Stibbe, A. (2004). Health and the social construction of masculinity in men’s health magazine. *Men & Masculinities*, 7, 31–51. <https://dx.doi.org/10.1177/1097184X03257441>
- Sumpter, K. C. (2015). Masculinity and meat consumption: An analysis through the theoretical lens of hegemonic masculinity and alternative masculinity theories. *Sociology Compass*, 9(2), 104–114. <https://dx.doi.org/10.1111/soc4.12241>
- Takeda, A. (2012). ‘Real men’ eat meat. *Everyday Health*. <https://www.everydayhealth.com/mens-health/0522/real-men-eat-meat.aspx>
- Tambiah, S. J. (1969). Animals are good to think and good to prohibit. *Ethnology*, 8, 423–459.
- Tanner, N., & Zihlman, A. L. (1976). Women in evolution. Pt. I: Innovation and selection in human origins. *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, 1(3), 585–608. <https://dx.doi.org/10.1086/493245>
- Twigg, J. (1986). Vegetarianism and the meanings of meat. In A. Murcott (Ed.), *The sociology of food and eating: Essays on the sociological significance of food* (pp. 18–30). Gower.
- Veenis, E. (1998). Working parents experiences from the Netherlands. In E. Drew, R. Emerek, & E. Mahon (Eds.), *Women, work and the family in Europe* (pp. 182–190). Routledge.
- Veri, M.J. & Liberti, R. (2013). Tailgate warriors: Exploring constructions of masculinity, food, and football. *Journal of Sport and Social Issues*, 37(3), 227–244. <https://dx.doi.org/10.1177/0193723512472897>
- Wacquant, L. (1995). Review article: Why men desires muscles. *Body & Society*, 1, 163–179.
- West, C., & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & Society*, 1, 125–151.
- Whitehead, M. S. (2002). *Men and masculinities*. Blackwell Publishers.

